



2-Etik

2

## Basım ve Yayında Etik ve Etik Kavramlar\*

*M Arif AKŞİT\*\**

\* COPE, Yayın Etiği konusunda çalışmalara değinmeden önce, genel Etik Kavramı zerinde durulan bir makale hazırlanmıştır.

\*\* Prof. Dr. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, Neonatoloji Bilim Dalı, Pediatri Genetik, (emekli; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurul Başkanı, Başkan yardımcısı)

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesinde, çeşitli Etik sorunlarda ve ayrıca akademik kariyer atamalarında, bazı jüri üyelerinin yayınlarda aşırma, intihal ve benzeri ithamları açısından yapılan incelemelerde COPE<sup>1</sup> (yayınlarda Etik Komisyon) Esasları/ilkelere kullanılarak yapılmıştır.*

*Bunun yazılı metni olarak 2007 yılında bu yayına kaynak olan eser, Etik Kurula Rapor olarak sunulmuş ve çalışmaya konu edilmektedir.*

***“Hukuk, kelime anlamı olarak haklar demektir, her bireyin hakkı, bu konuda uzmanlar tarafından oluşturulmuş uygulama kullanılarak, inceleme yapılmalı, iddia makamı ispat yükümlülüğü olduğu, kanıtlı olması gerektiği, şüphe, yorum, kıyas ve geniş yorumlanmayacağı TCK<sup>2</sup> esaslarına göre nettir. Kişisel kanaat suçta geçerli kabul edilemez.” Temel hukuk boyutu açısından konu irdelenmelidir.***

### Özet

#### Basım ve Yayında Etik ve Etik Kavramlar

**Amaç:** Yaşam Hakkı bir süreli maceradır, bu açıdan, bu ancak kendin olmak ile geçerlidir, başkası sizin hayatını yaşayamaz, bu nedenle bağımsızlık ve kişilikli olmak anlam katması, algılama ve farkındalık için önemlidir. Yaşamın, doğru ve yanlış olması değil, sorgulanması hiç değil, sahilde kumlara bir iz bırakmak gibi, yazı ile kimliğinizi varlığını bırakmak önemlidir. Bu Makale yayınlardaki etik sorgulamayı irdelenmektedir.

**Dayanaklar/Kaynaklar:** Etik konusu Wikipedia temelinde ele alınmış, görüşler ve yazının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

**Giriş:** Etik temelde, Normatif, kurallara ait, Ana yapısı ile uygulanması ile öne çıkmaktadır. Kısaca “doğru nedir ve ne yapmalıyım” sorgusunda, ilk planda tanımlamalar ve sonunda da ben ne yapmalıyım gündeme gelmektedir.

**Genel Yaklaşım:** Kuran’dan 3 ayet alınarak, yazı, yazmak konusunun etik bakış açısı ile yorumlaması yapılarak, yazının önemi önemslenmiştir.

**Yaklaşım:** Yazı, kalıcı bir boyut olmaktadır, bu açıdan, etik boyut olan, kişilik ve özgün durumunu yansıtan kişi, bu Evrende ben de vardım demektir.

**Sonuç:** Her insan, eğer söyleyeceği bir sözü var ise, ki olmalıdır, bunu yazı ile yapması önemlidir, kalıcı ötesinde, katkıda ve hatta tenkit edilebilecek bir boyut olabilmektedir. Yaşam süresi ile sınırlı da olmamaktadır.

**Yorum:** Yazım bir varlığın ortaya konulmasıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Yazmak, etik İlkeler

## Outline

### Ethics and Ethical Considerations at Press and Publication

**AIM:** Life is a process, that will have an end. This is an individual story, not be history, so, when writing something, you will left behind, some remarkable and non-ending aspects. Life unique and individual happenings, so, by writing, you can share your feeling, ideas, yourself with others. Liberty, unique and be brotherhood, thus, as from your eyes, your personality and presence. This Article is considered about writing and being.

**Grounding Aspects:** Ethics from Wikipedia and writing factor at these perspectives is the grounding ones.

**Introduction:** To be ethical concept, by Normative, as norms, Utility, as be applied, not be on matter, application be by your concept The evaluation on "what is the truth and ought to do" will be the basic principle of the consideration.

**Proceeding:** From Quran 3 verses is taken, so, the writing is evaluated according to ethical principles, as indicating the importance of lettering.

**Notions:** The words from you, will be an indication of you as a presence, immortal, so, write whatever it is, just be at love and ethical.

**Conclusion:** Every person has some words to say, not be so shame, be write, the indication of mind and heart, the love affairs, so, be at humanity and even be evaluated form others, be also contribute to you.

**Key Words:** Writing, and ethical Principles

## Giriş

COPE<sup>1</sup>; Yayınlarda Etik Prensiplerin oluşması açısından önemli katkıları olan bir Komisyondur. [www.publicationethics.org](http://www.publicationethics.org) sitesinden de ulaşılabilir.

Etik konusu aşağıda incelenecek ancak, uzman olanların belirli konularda prensipleri saptanması ile bireysel, kişilerin algısına göre değil, insanlık, uluslararası boyutlarda ilkeleştirilmelidir. Burada da COPE temelinde esaslar ele alınacaktır.

Atatürk'ün birçok sözünün etik ilke temelinde olduğu görülecektir. Örneğin Gençliğe Hitabesi ele alınınca açık olarak izlenebilecektir.

**Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi<sup>3</sup>**

<https://www.ataturkungencligehitabesi.com/>

**Ey Türk Gençliği!**

*Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.*

*Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dâhilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şerâitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerâit, çok namûsâit bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şerâitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gâffet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakrı ü zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.*

*Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!*

20 Ekim 1927

Yorum

Görev olarak sundukları:

- İstiklal ve bağımsızlık muhafaza ve müdafaa etmek
- Cumhuriyeti; seçimle demokratik yol ile yönetimi, korumak ve savunmak
- Varlık ve gelecek temeli budur.

- Senin hazinen, kıymetin buradan gelmektedir.
- Tüm gücün ile bunları bozmak isteyenlerle mücadele edecek, savunacaksınız
- Zorla birçok yer işgal edilmiş olabilir, maddi, askeri imkanların olmayabilir
- Kendi benliğin, kendi varlığın bu gücü yenmeye muktedirdir

Bağımsızlık ve birey olarak güç, kardeşlik ve demokrasiye tüm şartlarda uymak, *egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir* demek, bir etik boyuttur.

## Etik Kavramı

İlk planda genel etik kavramı irdelenip, daha sonra basın ve yayın etiği üzerinde durulacaktır.

**Ethics**<sup>4</sup> or **moral philosophy** is a branch<sup>[1]</sup> of **philosophy** that "involves systematizing, defending, and recommending **concepts** of right and wrong **behavior**".<sup>[2]</sup> The field of ethics, along with **aesthetics**, concerns matters of **value**, and thus comprises the branch of philosophy called **axiology**.<sup>[3]</sup>

Ethics seeks to resolve questions of human **morality** by defining concepts such as **good and evil**, right and **wrong**, **virtue** and **vice**, **justice** and **crime**. As a field of **intellectual** inquiry, moral philosophy also is related to the fields of **moral psychology**, **descriptive ethics**, and **value theory**.

Three major areas of study within ethics recognized today are:<sup>[2]</sup>

1. **Meta-ethics**, concerning the theoretical meaning and reference of moral propositions, and how their **truth values** (if any) can be determined
2. **Normative ethics**, concerning the practical means of determining a moral course of action
3. **Applied ethics**, concerning what a person is **obligated** (or permitted) to do in a specific situation or a particular domain of action.<sup>[2]</sup>

### Yorum

Etik Felsefe Bilimin bir alt dalıdır, doğru ve yanlış davranışların konularında ilgilendiği ifade edilmektedir. Ayrıca estetik, değer, moral felsefesi, aksiyoloji olarak alanının ayrıldığı belirtilmektedir.

İnsanın moral/ahlak kavramında doğru, gerçek ile zarar, doğru/yanlış, akıl/adalet ve değer teorisi üzerinde olan sorulara cevap verdiği belirtilmektedir.

3 grupta organize olduğu ifade edilmektedir.

- Meta etik: teorik olarak anlamlandırma boyutudur.
- Normatif etik: Moral yapılanma, kurallaşma boyutudur.
- Uygulamalı etik: Belirli durumlarda, davranışların analiz boyutudur.

Etik boyutunda temel alınan doğru boyut olmalıdır.

Temelde zarar ve zulüm, ceza kavramı içindedir. Ancak doğruyu tanımlama için, hudut belirleme açısından yanlış vurgulanabilir. Kanımca, etik doğru nedir ve ne yapmalıyım sorgularını sorar ve yaklaşım doğru, gerçek olmalıdır.

### Defining ethics

The English word *ethics* is derived from the **Ancient Greek** word *ēthikós* (ἠθικός), meaning "relating to one's character", which itself comes from the root word *ēthos* (ἦθος) meaning "character, moral nature".<sup>[4]</sup> This word was transferred into **Latin** as *ethica* and then into French as *éthique*, from which it was transferred into English.

**Rushworth Kidder** states that "standard definitions of *ethics* have typically included such phrases as 'the science of the ideal human character' or 'the science of moral duty'".<sup>[5]</sup> Richard William Paul and **Linda Elder** define ethics as "a set of concepts and principles that guide us in determining what behavior helps or harms sentient creatures".<sup>[6]</sup> The **Cambridge Dictionary of Philosophy** states that the word "ethics" is "commonly used interchangeably with '**morality**' ... and sometimes it is used more narrowly to mean the moral principles of a particular tradition, group or individual."<sup>[7]</sup> Paul and Elder state that most people confuse ethics with behaving in accordance with social conventions, religious beliefs, the law, and don't treat ethics as a stand-alone concept.<sup>[8]</sup>

The word *ethics* in English refers to several things.<sup>[9]</sup> It can refer to philosophical ethics or moral philosophy—a project that attempts to use reason to answer various kinds of ethical questions. As the English moral philosopher **Bernard Williams** writes, attempting to explain moral philosophy: "What makes an inquiry a philosophical one is reflective generality and a style of argument that claims to be rationally persuasive."<sup>[10]</sup> Williams describes the content of this area of inquiry as addressing the very broad question, "how one should live".<sup>[11]</sup> Ethics can also refer to a common human ability to think about ethical problems that is not particular to philosophy. As **bioethicist** Larry Churchill has written: "Ethics, understood as the capacity to think critically about moral values and direct our actions in terms of such **values**, is a generic human capacity."<sup>[12]</sup> Ethics can also be used to describe a particular person's own **idiosyncratic** principles or habits.<sup>[13]</sup> For example: "Joe has strange ethics."

### Yorum

Anlam olarak kelime "*character, moral nature*" ile "*relating to one's character*" vurgusu vardır. Bireyin karakteri ile doğal yapısı, tutumu olarak tanımlanmaktadır. İdeal insan davranışı,

ahlak kavramı olarak da belirtilmektedir. Ahlak, kalıplar ve gelenekler ile oluşmasına karşın, etik bir felsefe boyutunda ele alınmalıdır. Zarar temel olarak hukuk ve ceza kavramı konusunda ele alınmaktadır.

Akılcı olarak nasıl olunması kavramı, nasıl bir yaşam arzu edilmesi bir etik algısı içindedir. Churchill; *etiğin, değerler, insanın kapasitesi ve kritik ederek ahlaki değerlerinin anlaşılması* olarak tanımlamaktadır.

Divan-ı Lügat-ül Türk içinde kılıç, zamanımızda kılık, kıyafet olarak tanımlanan, ahlak ve giyimindeki düzenli olması da kullanılmaktadır. Adalet heykelindeki kılıç simgesi de adaletin işlevi, etik olunmasını gerekli kılınmaktadır.

Ahlak bir kalıp boyutu, kültürlere göre farklılıklar göstermektedir. A) Kabile Kültüründe: o takım, gurubun özelliklerine ve yaşam varlığına öre değişmektedir, bir maça gittiğinizde, karşı takım aleyhine bağırarak, etik dışı sıklıkla kabul edilmez, yanlış olsa da geçerli gibi görülmektedir. B) Tarım Kültüründe, ne olursa olsun, haklı veya haksız, mahalle, kasaba veya şehir desteklenmeli, gerekirse yanlış bile yapsa, kol kırılır yen içinde diyerek sessiz kalınmalıdır. C) Endüstri Kültüründe de temel alınan sosyal yapı, işçisin, işi olarak kal prensibi ile kendi sosyal yapıdan gurur duyulmalıdır. D) Yüksek Teknoloji ve Bilişim çağında, sistemin çalışması için, olaya dıştan katılan, iletişimi bozmak ve yalan etik dışı kabul edilmekte, saçma olanlar bile uygun görülmektedir. E) Birey Hakları yapısında, bireyi kendi inaniş, duygu ve yaklaşımı etik görmekte, ancak bu hakkın, başkasının hak hudutlarına kadar olduğu berkitilmektedir.

Etik konusunda başta felsefe ve etik konusunda uzman olanların ilkeleşmede rol oynaması önemlidir, kişisel algılar, kültürel simgeler olaya karımamalıdır.

#### Meta-Ethics

Meta-ethics is the branch of philosophical ethics that asks how we understand, know about, and what we mean when we talk about what is right and what is wrong.[14] An ethical question pertaining to a particular practical situation—such as, "Should I eat this particular piece of chocolate cake?"—cannot be a meta-ethical question (rather, this is an applied ethical question). A meta-ethical question is abstract and relates to a wide range of more specific practical questions. For example, "Is it ever possible to have secure knowledge of what is right and wrong?" is a meta-ethical question.

Meta-ethics has always accompanied philosophical ethics. For example, Aristotle implies that less precise knowledge is possible in ethics than in other spheres of inquiry, and he regards ethical knowledge as depending upon habit and [acculturation](#) in a way that makes it distinctive from other kinds of knowledge. [Meta-ethics](#) is also important in [G.E. Moore's Principia Ethica](#) from 1903. In it he first wrote about what he called *the naturalistic fallacy*. Moore was seen to reject [naturalism](#) in ethics, in his [Open Question Argument](#). This made thinkers look again at second order questions about ethics. Earlier, the Scottish [philosopher David Hume](#) had put forward a similar view on the difference between [facts and values](#).

Studies of how we know in ethics divide into [cognitivism](#) and [non-cognitivism](#); this is quite akin to the thing called descriptive and non-descriptive. Non-cognitivism is the view that when we judge something as morally right or wrong, this is neither true nor false. We may, for example, be only expressing our emotional feelings about these things.[15] Cognitivism can then be seen as the claim that when we talk about right and wrong, we are talking about matters of fact.

The [ontology](#) of ethics is about [value-bearing things or properties](#), i.e. the kind of things or stuff referred to by ethical propositions. Non-descriptivists and non-cognitivists believe that ethics does not need a specific [ontology](#) since ethical propositions do not refer. This is known as an anti-realist position. Realists, on the other hand, must explain what kind of entities, properties or states are relevant for ethics, how they have value, and why they guide and motivate our actions.[16]

#### Yorum

Doğru ve yanlış nedir sorusunun temel sorulduğu bir felsefe boyutudur. Felsefe ne, nerede, niçin, nasıl ve kim soruları felsefede sorulanlardır. Sorunun net cevabı verilmesi gerekmeyebilir, düşünsel boyutta olabilir. Ancak doğru boyutunda gerçek, oluşan olması istenmektedir.

Bilinçli, bilinçsiz olmak da bir nevi farklı bakış açıdır. Gerçek ile algılar, değer kavramında da realite/gerçeklik boyutu da bir farklı bakış getirmektedir. İlkelerin soyut kavramlar olarak ifadesi de bireye göre bakış açısının değişkenliği olmaktadır.

İlke kalıp değil, bireye göre yapılması da doğal görülmektedir.

#### Moral skeptics

Moral skepticism (or moral scepticism) is a [class](#) of [metaethical](#) theories in which all members entail that no one has any moral knowledge. Many moral skeptics also make the stronger, [modal](#) claim that [moral knowledge is impossible](#). Moral skepticism is particularly against [moral realism](#) which holds the view that there are knowable and objective moral truths.

Some proponents of moral skepticism include [Pyrrho](#), [Aenesidemus](#), [Sextus Empiricus](#), [David Hume](#), [Max Stirner](#), [Friedrich Nietzsche](#), and [J.L. Mackie](#).

Moral skepticism is divided into three sub-classes:

- Moral error theory (or [moral nihilism](#)).
- Epistemological moral skepticism.
- [Non-cognitivism](#).<sup>[17]</sup>

All of these three theories share the same conclusions, which are as follows:

(a) we are never justified in believing that moral claims (claims of the form "state of affairs x is good," "action y is morally obligatory," etc.) are true and, even more so

(b) we never know that any moral claim is true.

However, each method arrives at (a) and (b) by different routes.

Moral error theory holds that we do not know that any moral claim is true because

(i) all moral claims are false,

(ii) we have reason to believe that all moral claims are false, and

(iii) since we are not justified in believing any claim we have reason to deny, we are not justified in believing any moral claims.

Epistemological moral skepticism is a subclass of theory, the members of which include [Pyrrhonian](#) moral skepticism and dogmatic moral skepticism. All members of epistemological moral skepticism share two things: first, they acknowledge that we are unjustified in believing any moral claim, and second, they are [agnostic](#) on whether (i) is true (i.e. on whether all moral claims are false).

- Pyrrhonian moral skepticism holds that the reason we are unjustified in believing any moral claim is that it is irrational for us to believe either that any moral claim is true or that any moral claim is false. Thus, in addition to being agnostic on whether (i) is true, Pyrrhonian moral skepticism denies (ii).
- Dogmatic moral skepticism, on the other hand, *affirms* (ii) and cites (ii)'s truth as the reason we are unjustified in believing any moral claim.

Noncognitivism holds that we can never know that any moral claim is true because moral claims are *incapable* of being true or false (they are not [truth-apt](#)). Instead, moral claims are [imperatives](#) (e.g. "Don't steal babies!"), [expressions of emotion](#) (e.g. "stealing babies: Boo!"), or [expressions of "pro-attitudes"](#) ("I do not believe that babies should be stolen.")

## Yorum

Etik, moral yaklaşımda şüphecilik, farklı irdelenmek gerekli görülmektedir. Ahlak bilgisinin olması olası olmamalıdır. Birçok kişinin bu tereddütleri sunulmuştur.

Ancak dikkate almak gerekir ki, demokrasi ve etik eski Yunan şehirlerinde, belirli kesimde tanımlanmaktadır, esir, çiftçi ve bazı sosyal gruplarda eşitlik ve seçim yaklaşımı olmadığı, sadece emirlere uyması istenmektedir.

Başlıca: a) Ahlaki hatalı durumlar, hiçlik yaklaşımında, tüm haz alınan ve yaşamsal gerekenlerden vazgeçme boyutu, ki bu durumda, niye yoksunluk çekiliyor sorusu ortay acılmaktadır, ki bu hatalı bir boyuttur, b) Epistemoloji, bilim olarak tanımlanması, ancak uygulanma temel olmalıdır, c) Bilinçsiz yaklaşımlar: ahlak temelinde kişisel boyutların hayal ve gerçek dışı fanteziler olmamalıdır.

Burada doğrudan bakış açısı olarak: 1) Duygu ve tutumların iyi olması, 2) Moral tutumların hangisinin gerçekten doğru olduğu net bilinmeyebilir, ki iki boyutta da bazı ald farklılıklar olmaktadır. Bazı durumlar netleşmelidir, i) tüm ahlak belirtilenler yanlış olabilir, ii) hatalı olduğuna dair bazı veriler olabilir, iii) inanışları ahlak tanımlaması içinde almamalıyız.

Doğru veya yanlış kavramında, gerçeklik boyutu öne çıkmaktadır. Bilinç dışı olanlarda, hayal ve fantezi olacağı için ilke boyutunda ele alınamaz.

## Normative Ethics

[Normative ethics](#) is the study of ethical action. It is the branch of ethics that investigates the set of questions that arise when considering how one ought to act, morally speaking. Normative ethics is distinct from [meta-ethics](#) because normative ethics examines standards for the rightness and wrongness of actions, while meta-ethics studies the meaning of moral language and the metaphysics of moral facts.<sup>[14]</sup> Normative ethics is also distinct from [descriptive ethics](#), as the latter is an [empirical](#) investigation of people's moral beliefs. To put it another way, descriptive ethics would be concerned with determining what proportion of people believe that killing is always wrong, while normative ethics is concerned with whether it is correct to hold such a belief. Hence, normative ethics is sometimes called prescriptive, rather than descriptive. However, on certain versions of the meta-ethical view called [moral realism](#), moral facts are both descriptive and prescriptive at the same time.<sup>[18]</sup>

Traditionally, normative ethics (also known as moral theory) was the study of what makes actions right and wrong. These theories offered an overarching moral principle one could appeal to in resolving difficult moral decisions.

At the turn of the 20th century, moral theories became more complex and were no longer concerned solely with rightness and wrongness, but were interested in many different kinds of moral status. During the middle of the century, the study of normative ethics declined as meta-ethics grew in prominence. This focus on meta-ethics was in part caused by an intense linguistic focus in [analytic philosophy](#) and by the popularity of [logical positivism](#).

## Yorum

Normlar, kurallar olarak etiğin tanımlaması yapılmaktadır. Eski Yunan tanımlamalarda sadece konsüller için geçerli kılınmış, hürriyet kavramlarında onlara has tanınmış, diğerlerinin hakkı



olamaz denilmiş, bu açıdan eşitlik tüm insanlara olmalı, bağımsız yapılanmalıdır. İlke ters yorumlanmamalıdır.

Lojistik ve analitik ele alma, ilkeleşmede önemlidir.

Normlar elbet zarar ve zulüm şeklinde yorumlanamaz, ancak birey unutulmamalıdır.

Hiçbir kural birey aleyhine yorumlanamaz, hiçbir eylem zarar ve ziyana yol açacak şekilde uygulamaz, kural demek geçerli kılmaz.

#### Virtue ethics

[Virtue ethics](#) describes the character of a moral agent as a driving force for ethical behavior, and it is used to describe the ethics of [Socrates](#), [Aristotle](#), and other early Greek philosophers. [Socrates](#) (469–399 BC) was one of the first [Greek philosophers](#) to encourage both scholars and the common citizen to turn their attention from the outside world to the condition of humankind. In this view, [knowledge](#) bearing on human life was placed highest, while all other knowledge was secondary. [Self-knowledge](#) was considered necessary for success and inherently an essential good. A self-aware person will act completely within his capabilities to his pinnacle, while an ignorant person will flounder and encounter difficulty. To Socrates, a person must become aware of every fact (and its context) relevant to his existence, if he wishes to attain self-knowledge. He posited that people will naturally do what is good if they know what is right. Evil or bad actions are the results of ignorance. If a criminal was truly aware of the intellectual and spiritual consequences of his or her actions, he or she would neither commit nor even consider committing those actions. Any person who knows what is truly right will automatically do it, according to Socrates. While he correlated knowledge with [virtue](#), he similarly equated virtue with [joy](#). The truly wise man will know what is right, do what is good, and therefore be happy.<sup>[19]</sup>32–33

[Aristotle](#) (384–323 BC) posited an ethical system that may be termed "virtuous". In Aristotle's view, when a person acts in accordance with virtue this person will do good and be content. Unhappiness and frustration are caused by doing wrong, leading to failed goals and a poor life. Therefore, it is imperative for people to act in accordance with virtue, which is only attainable by the practice of the virtues in order to be content and complete. Happiness was held to be the ultimate goal. All other things, such as civic life or [wealth](#), were only made worthwhile and of benefit when employed in the practice of the virtues. The practice of the virtues is the surest path to happiness.

Aristotle asserted that the soul of man had three natures<sup>[citation needed]</sup>: body (physical/metabolism), animal (emotional/appetite), and rational (mental/conceptual). Physical nature can be assuaged through exercise and care; emotional nature through indulgence of instinct and urges; and mental nature through human reason and developed potential. Rational development was considered the most important, as essential to philosophical self-awareness and as uniquely human. [Moderation](#) was encouraged, with the extremes seen as degraded and immoral. For example, [courage](#) is the moderate virtue between the extremes of [cowardice](#) and [recklessness](#). Man should not simply live, but live well with conduct governed by virtue. This is regarded as difficult, as virtue denotes doing the right thing, in the right way, at the right time, for the right reason.

#### Yorum

Değer, fayda açısından bakıldığında, mevcut toplum ötesinde diğer kişilerinde bakış açısı önemlidir. Bir papatya maddi değeri olmasa da kimden verildiğine göre değer kazanır.

Doğru, değer kavramları irdelemesi farklıdır. Akılcı olması ötesinde, bireyin görüşlerinde de değişmektedir.

Bir bakış açısı ile bir kişinin: a) fiziksel, b) duygusal ve c) akılcı boyutu vardır denilmektedir. Bunun yanında sosyal yeri de olmaktadır ve birey bu dört boyutta kendini sıkışmış değil, bağımsız ve hür hissetmesi önemlidir.

Değer bireye göre farklı olacağı için, değer etiğinin kesin tanımlanması imkansız boyuttadır.

#### Stoicism

The [Stoic](#) philosopher [Epictetus](#) posited that the greatest good was contentment and serenity. Peace of mind, or [apatheia](#), was of the highest [value](#); self-mastery over one's desires and emotions leads to spiritual peace. The "unconquerable will" is central to this philosophy. The individual's will should be independent and inviolate. Allowing a person to disturb the mental equilibrium is, in essence, offering yourself in slavery. If a person is free to anger you at will, you have no control over your internal world, and therefore no freedom. Freedom from material attachments is also necessary. If a thing breaks, the person should not be upset, but realize it was a thing that could break. Similarly, if someone should die, those close to them should hold to their serenity because the loved one was made of flesh and blood destined to death. Stoic philosophy says to accept things that cannot be changed, resigning oneself to the existence and enduring in a rational fashion. Death is not feared. People do not "lose" their life, but instead "return", for they are returning to God (who initially gave what the person is as a person). Epictetus said difficult problems in life should not be avoided, but rather embraced. They are spiritual exercises needed for the health of the spirit; just as physical exercise is required for the health of the body. He also stated that sex and sexual desire are to be avoided as the greatest threat to the [integrity](#) and equilibrium of a man's mind. Abstinence is highly desirable. Epictetus said remaining abstinent in the face of temptation was a victory for which a man could be proud.<sup>[19]</sup>38–41

#### Yorum

Farklı, hasta, her boyutta olan insan, bir yaratılış boyutudur. Her insanın ölçümleri değişik olduğu gibi, kıyafetlerinin seçiminde de kendi zevkleri değişken olmaktadır.

Eğer toplum, kültürel ve gelenek içinde birey kendini hissederse, bir köle olarak görebilir. Bu açıdan bağımsızlık en önemli ve ilk aşama olmaktadır.

İlişkilerde de iş birliği ve eşgüdüm yaklaşımında da bağımsızlık ortadan kaldırılmamalıdır. Ortada suç unsuru yok ise, her davranış bireye özgüdür. Kuran bile (109/6) *sizin anlayışınız, inanışınız, dininiz size, benimki de bana demektir*. Ancak İslam'da din adamı olmamasına karşın, bazıları bunu yok fark edip, başkalarını gütmek, çobanlık yapmak hevesinde olmaktadırlar.

Unutmamalıdır ki farklılıklar bizi insan kılmaktadır.

#### Contemporary virtue ethics

Modern virtue ethics was popularized during the late 20th century in large part as a response to [G.E.M. Anscombe's "Modern Moral Philosophy"](#). Anscombe argues that [consequentialist](#) and [deontological](#) ethics are only feasible as universal theories if the two schools ground themselves in [divine law](#). As a deeply devoted Christian herself, Anscombe proposed that either those who do not give ethical credence to notions of divine law take up virtue ethics, which does not necessitate universal laws as agents themselves are investigated for virtue or vice and held up to "universal standards", or that those who wish to be utilitarian or consequentialist ground their theories in religious conviction.[20] [Alasdair MacIntyre](#), who wrote the book [After Virtue](#), was a key contributor and proponent of modern virtue ethics, although some claim that MacIntyre supports a relativistic account of virtue based on [cultural norms](#), not objective standards.[20] [Martha Nussbaum](#), a contemporary virtue ethicist, objects to MacIntyre's relativism, among that of others, and responds to relativist objections to form an objective account in her work "Non-Relative Virtues: An Aristotelian Approach".[21] However, Nussbaum's accusation of relativism appears to be a misreading. In *Whose Justice, Whose Rationality?*, MacIntyre's ambition of taking a rational path beyond relativism was quite clear when he stated "rival claims made by different traditions [...] are to be evaluated [...] without relativism" (p. 354) because indeed "rational debate between and rational choice among rival traditions is possible" (p. 352). *Complete Conduct Principles for the 21st Century*[22] blended the Eastern virtue ethics and the Western virtue ethics, with some modifications to suit the 21st Century, and formed a part of contemporary virtue ethics.[22]

One major trend in contemporary virtue ethics is the [Modern Stoicism](#) movement.

#### Yorum

Modern değerlerin etik boyutu, aynı zamanda zorluklara göğüs germe, değer boyutunda öne çıkmaktadır. Bu kadercilik anlayışı ile yanlış uygulaması gözlenmektedir. Oluşan boyuta boyun eğmek değil, önce tedbir alınmalı, karşı çıkılmalı ve "16/111 Gün olur, herkes kendi nefsi için mücadele eder ve herkese, yaptığıının karşılığı tam tamına ödenir; onlar asla zulme uğratılmazlar" ifade edildiği gibi mücadele etmelidir.

Mücadele yerine birçok dinsel temalarda, Yaratana teslim olma telkini gelmektedir. Ancak gerçekte tam tersi, "22/3 İnsanlardan bazıları vardır, hiçbir ilme sahip olmadan Allah konusunda mücadele eder ve her inatçı-kaypak şeytanın ardi sıra gider" ve ayrıca "29/46 Ehlikitap 'la, en güzel olan yöntem dışında bir yolla mücadele etmeyin! Onların zulme sapanları müstesna. Şöyle deyin: "Bize indirilene de size indirilene de iman ettik; tanrımız ve tanrınız bir. Ve biz O'na teslim olanlarız" mücadele etmek görevimiz olmalıdır.

Covid-19 hastalığında tedavi olunmasına karşı çıkıp, hastalıktan ölmeyi kabul etmek gibi bir yaklaşım zamanımızda yeri olmamalıdır.

#### Intuitive ethics

Ethical intuitionism (also called moral intuitionism) is a family of views in moral [epistemology](#) (and, on some definitions, [metaphysics](#)). At minimum, ethical intuitionism is the thesis that our [intuitive awareness](#) of value, or intuitive knowledge of evaluative facts, forms the foundation of our ethical knowledge.

The view is at its core a [foundationalism](#) about moral knowledge: it is the view that some moral truths can be known non-inferentially (i.e., known without one needing to infer them from other truths one believes). Such an epistemological view implies that there are moral beliefs with propositional contents; so it implies [cognitivism](#). As such, ethical intuitionism is to be contrasted with [coherentist](#) approaches to moral epistemology, such as those that depend on [reflective equilibrium](#). [23]

Throughout the philosophical literature, the term "ethical intuitionism" is frequently used with significant variation in its sense. This article's focus on foundationalism reflects the core commitments of contemporary self-identified ethical intuitionists. [23][24]

Sufficiently broadly defined, ethical intuitionism can be taken to encompass cognitivist forms of [moral sense theory](#). [25] It is usually furthermore taken as essential to ethical intuitionism that there be [self-evident](#) or [a priori](#) moral knowledge; this counts against considering moral sense theory to be a species of intuitionism. (see the [Rational intuition versus moral sense](#) section of this article for further discussion).

Ethical intuitionism was first clearly shown in use by the philosopher [Francis Hutcheson](#). Later ethical intuitionists of influence and note include [Henry Sidgwick](#), [G.E. Moore](#), [Harold Arthur Prichard](#), [C.S. Lewis](#) and, most influentially, [Robert Audi](#).

Objections to ethical intuitionism include whether or not there are objective moral values- an assumption which the ethical system is based upon- the question of why many disagree over ethics if they are absolute, and whether [Occam's razor](#) cancels such a theory out entirely.

#### Yorum

Spontan, yaratıcı, gelişim ve geliştirici boyut olmalıdır. Bilinçlenme, farkındalık ile değişim oluşması öne çıkmaktadır.

Moral etik ilkelerin somut olması öne çıkmaktadır.

#### Hedonism

[Hedonism](#) posits that the principal ethic is maximizing [pleasure](#) and minimizing [pain](#). There are several schools of Hedonist thought ranging from those advocating the indulgence of even momentary desires to those teaching a pursuit of spiritual bliss. In their consideration of consequences, they range from those advocating [self-gratification](#) regardless of the pain and expense to others, to those stating that the most ethical pursuit maximizes pleasure and happiness for the most people.[\[19\]](#)<sup>37</sup>

#### Yorum

Mutluluk arayışı, etiğin temelinde olmaktadır. Ekonomide de her bir faktör önce bireyin tatmin olması, sonra ondan mutlu ve hoşnut olması ile tanımlanır.

Bir kişi, hoşnut olunca, mutluluk hormonları salgır: endomorfın, seratonin, oksitosin ve dopamin gibi olanlar başlıcalarıdır. Bunların etkisi dışardan verilince de oluşur, ancak iç yapımı bloke ettikleri için, bir nevi yoksunluk geliştirir, bu açıdan iç üretim önemlidir.

Emzirme her iki taraflı bir mutluluk boyutudur. Bu açıdan bu yaklaşımlar önerilmektedir.

#### Cyrenaic hedonism

Founded by [Aristippus](#) of Cyrene, [Cyrenaics](#) supported immediate gratification or pleasure. "Eat, drink and be merry, for tomorrow we die." Even fleeting desires should be indulged, for fear the opportunity should be forever lost. There was little to no concern with the future, the present dominating in the pursuit of immediate pleasure. Cyrenaic hedonism encouraged the pursuit of enjoyment and indulgence without hesitation, believing pleasure to be the only good.[\[19\]](#)<sup>37</sup>

#### Yorum

Mutluluk arayışı, tatmin olmak, *ye, iç, mutlu ol, hepimiz nasıl olsa öleceğiz*, yaklaşımı esas olmaktadır.

Gelecek açısından bir plan olmamaktadır.

Bekleme olmadan, gününü gün etme temel ilke olmaktadır.

#### Epicureanism

Epicurean ethics is a hedonist form of virtue ethics. [Epicurus](#) "...presented a sustained argument that pleasure, correctly understood, will coincide with virtue."[\[26\]](#) He rejected the extremism of the [Cyrenaics](#), believing some pleasures and indulgences to be detrimental to human beings. [Epicureans](#) observed that indiscriminate indulgence sometimes resulted in negative consequences. Some experiences were therefore rejected out of hand, and some unpleasant experiences endured in the present to ensure a better life in the future. To Epicurus, the *summum bonum*, or greatest good, was prudence, exercised through moderation and caution. Excessive indulgence can be destructive to pleasure and can even lead to pain. For example, eating one food too often makes a person lose a taste for it. Eating too much food at once leads to discomfort and ill-health. Pain and fear were to be avoided. Living was essentially good, barring pain and illness. Death was not to be feared. Fear was considered the source of most unhappiness. Conquering the fear of death would naturally lead to a happier life. Epicurus reasoned if there were an afterlife and immortality, the fear of death was irrational. If there was no life after death, then the person would not be alive to suffer, fear or worry; he would be non-existent in death. It is irrational to fret over circumstances that do not exist, such as one's state of death in the absence of an afterlife.[\[19\]](#)<sup>37-38</sup>

#### Yorum

Mutluluk yapısının gastronomi boyutu olmaktadır. İnsan olmanın önemi zevklerden yararlanması olarak görülmektedir.

Yaşam sonu, yeniden doğuş boyutu doğal olarak inanılmamaktadır.

#### State consequentialism

[State consequentialism](#), also known as Mohist consequentialism,[\[27\]](#) is an ethical theory that evaluates the moral worth of an action based on how much it contributes to the basic goods of a state.[\[27\]](#) The [Stanford Encyclopedia of Philosophy](#) describes Mohist consequentialism, dating back to the 5th century BC, as "a remarkably sophisticated version based on a plurality of intrinsic goods taken as constitutive of human welfare".[\[28\]](#) Unlike utilitarianism, which views pleasure as a moral good, "the basic goods in Mohist consequentialist thinking are ... order, material wealth, and increase in population".[\[29\]](#) During [Mozi](#)'s era, war and famines were common, and population growth was seen as a moral necessity for a harmonious society. The "material wealth" of Mohist consequentialism refers to [basic needs](#) like shelter and clothing, and the "order" of Mohist consequentialism refers to [Mozi](#)'s stance against warfare and violence, which he viewed as pointless and a threat to social stability.[\[30\]](#)

[Stanford sinologist David Shepherd Nivison](#), in [The Cambridge History of Ancient China](#), writes that the moral goods of Mohism "are interrelated: more basic wealth, then more reproduction; more people, then more production and wealth ... if people have plenty, they would be good, filial, kind, and so on unproblematically."[\[29\]](#) The Mohists believed that morality is based on "promoting the benefit of all under heaven and eliminating harm to all under heaven". In contrast to Bentham's views, state consequentialism is not utilitarian because it is not hedonistic or individualistic. The importance of outcomes that are good for the community outweigh the importance of individual pleasure and pain.[\[31\]](#)

#### Yorum

Yararcılık boyutunda, bu yararın devlete ait olması, birey ve toplum açısından değil, doğrudan devletçilik yaklaşımı öne çıkmaktadır.

Devlet içinde olmak bireyi dışlamamalı, bireyin devletin ana unsuru olduğu dikkate alınmalıdır.



Devlet bireyi desteklemek için oluştuğunun farkına varmalıdır. Ben derse, çok yanlış, zarar ve zulümüm gerekçesi olacaktır.

### Consequentialism

Consequentialism refers to moral theories that hold the consequences of a particular action form the basis for any valid moral judgment about that action (or create a structure for judgment, see [rule consequentialism](#)). Thus, from a consequentialist standpoint, a morally right action is one that produces a good outcome, or consequence. This view is often expressed as the [aphorism](#) "The ends justify the means".

The term "consequentialism" was coined by [G.E.M. Anscombe](#) in her essay "[Modern Moral Philosophy](#)" in 1958, to describe what she saw as the central error of certain moral theories, such as those propounded by [Mill](#) and [Sidgwick](#).<sup>[32]</sup> Since then, the term has become common in English-language ethical theory.

The defining feature of consequentialist moral theories is the weight given to the consequences in evaluating the rightness and wrongness of actions.<sup>[33]</sup> In consequentialist theories, the consequences of an action or rule generally outweigh other considerations. Apart from this basic outline, there is little else that can be unequivocally said about consequentialism as such. However, there are some questions that many consequentialist theories address:

- What sort of consequences count as good consequences?
- Who is the primary beneficiary of moral action?
- How are the consequences judged and who judges them?

One way to divide various consequentialisms is by the many types of consequences that are taken to matter most, that is, which consequences count as good states of affairs. According to [utilitarianism](#), a good action is one that results in an increase and positive effect, and the best action is one that results in that effect for the greatest number. Closely related is [eudaimonic](#) consequentialism, according to which a full, flourishing life, which may or may not be the same as enjoying a great deal of pleasure, is the ultimate aim. Similarly, one might adopt an aesthetic consequentialism, in which the ultimate aim is to produce beauty. However, one might fix on non-psychological goods as the relevant effect. Thus, one might pursue an increase in [material equality](#) or [political liberty](#) instead of something like the more ephemeral "pleasure". Other theories adopt a package of several goods, all to be promoted equally. Whether a particular consequentialist theory focuses on a single good or many, conflicts and tensions between different good states of affairs are to be expected and must be adjudicated.

### Yorum

Sonuççuluk sonuç ortaya çıkmadan belli olmaz, bu açıdan başlıca bölüm olarak: a) yararlı olması dikkate alınarak yapılanlar, b) ahlak ve duygusal fayda açısından oluşan sonuçlar için yapılanlar, c) yargılayanın kim olduğu konusu gündeme gelmektedir.

Sonucun değerlendirmesi uzman kişilerce yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Askıda ekmek uygulaması, fırına ekstra verilen para ile, askıya ekmek konulmakta, kim isterse, sorgusuz, sualsiz alabilmektedir. Alan ve veren bilinmemekte, Noel Baba uygulaması şeklindedir. Burada amaç, duygusal boyutta olmaktadır. Gerçekten ihtiyacı olanın alıp almadığı konusu ile yine ekmeği alan bireylere kalmaktadır.

### Utilitarianism

Utilitarianism is an ethical theory that argues the proper course of action is one that maximizes a positive effect, such as "happiness", "welfare", or the ability to live according to personal preferences.<sup>[34]</sup> [Jeremy Bentham](#) and [John Stuart Mill](#) are influential proponents of this school of thought. In *A Fragment on Government* Bentham says 'it is the greatest happiness of the greatest number that is the measure of right and wrong' and describes this as a fundamental [axiom](#). In *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* he talks of 'the principle of utility' but later prefers "the greatest happiness principle".<sup>[35][36]</sup>

Utilitarianism is the paradigmatic example of a consequentialist moral theory. This form of utilitarianism holds that the morally correct action is the one that produces the best outcome for all people affected by the action. [John Stuart Mill](#), in his exposition of utilitarianism, proposed a hierarchy of pleasures, meaning that the pursuit of certain kinds of pleasure is more highly valued than the pursuit of other pleasures.<sup>[37]</sup> Other noteworthy proponents of utilitarianism are neuroscientist [Sam Harris](#), author of *The Moral Landscape*, and moral philosopher [Peter Singer](#), author of, amongst other works, *Practical Ethics*.

The major division within utilitarianism is between [act utilitarianism](#) and [rule utilitarianism](#). In act utilitarianism, the principle of utility applies directly to each alternative act in a situation of choice. The right act is the one that brings about the best results (or the least amount of bad results). In rule utilitarianism, the principle of utility determines the validity of rules of conduct (moral principles). A rule like promise-keeping is established by looking at the consequences of a world in which people break promises at will and a world in which promises are binding. Right and wrong are the following or breaking of rules that are sanctioned by their utilitarian value.<sup>[38]</sup> A proposed "middle ground" between these two types is [Two-level utilitarianism](#), where rules are applied in ordinary circumstances, but with an allowance to choose actions outside of such rules when unusual situations call for it.

### Yorum

Yararlılık etik yaklaşımında: a) yararlı olması için davranılmalı, b) kural olarak yararlı olanı seçmelidir.

Yararlı olması bilimsel kadar, bireyin tercihi ve sevdiği, istediği, arzu ettiği olması da önemli bir etken olacaktır.

Temel etik ilke zararın dokunmamasıdır, yararcılık bundan sonra gelmektedir. Zarar daha belirgindir, fayda ise her birey farklı olduğu için, değişebilmektedir.

### Deontology

Deontological ethics or deontology (from [Greek](#) δέον, *deon*, "obligation, duty"; and -λογία, *-logia*) is an approach to ethics that determines goodness or rightness from examining [acts](#), or the rules and duties that the person doing the act strove to fulfill.[\[39\]](#) This is in contrast to [consequentialism](#), in which rightness is based on the consequences of an act, and not the act by itself. Under deontology, an act may be considered right even if the act produces a bad consequence,[\[40\]](#) if it follows the *rule* or moral law. According to the deontological view, people have a *duty* to act in a way that does those things that are inherently good as acts ("truth-telling" for example), or follow an objectively obligatory rule (as in [rule utilitarianism](#)).

## Yorum

Vazife, görev etiği kavramı, bir kişinin yapacakları var ise, buna karşı alış-veriş gibi iki tarafı da tanımlamaktadır. Yaklaşım etik felsefesi boyutu ile daha düşünsel boyuta çekilmiştir.

Yapılacaklar ile yararlı olanların listelenmesi gibi kavramların ilk planda oluşturulan boyut iken, zamanımızda etik daha geniş felsefe boyutuna, kuralcı kalıbından kurtarılmıştır.

Deontoloji Ülkemizde etik kavramı denince ilk akla gelen olup, etik ahlak demektir diyenler, felsefe boyutu yerine kuramsalı tercih edenlerin belirttiği olmaktadır.

## Kantianism

[Immanuel Kant](#)'s theory of ethics is considered deontological for several different reasons.[\[41\]\[42\]](#) First, Kant argues that to act in the morally right way, people must act from duty (*Pflicht*).[\[43\]](#) Second, Kant argued that it was not the consequences of actions that make them right or wrong but the motives of the person who carries out the action.

Kant's argument that to act in the morally right way one must act purely from duty begins with an argument that the highest good must be both good in itself and good without qualification.[\[44\]](#) Something is "good in itself" when it is [intrinsically good](#), and "good without qualification", when the addition of that thing never makes a situation ethically worse. Kant then argues that those things that are usually thought to be good, such as [intelligence](#), [perseverance](#) and [pleasure](#), fail to be either intrinsically good or good without qualification. Pleasure, for example, appears not to be good without qualification, because when people take pleasure in watching someone suffer, this seems to make the situation ethically worse. He concludes that there is only one thing that is truly good:

Nothing in the world—indeed nothing even beyond the world—can possibly be conceived which could be called good without qualification except a *good will*.[\[44\]](#)

Kant then argues that the consequences of an act of willing cannot be used to determine that the person has a good will; good consequences could arise by accident from an action that was motivated by a desire to cause harm to an innocent person, and bad consequences could arise from an action that was well-motivated. Instead, he claims, a person has a good will when he 'acts out of respect for the moral law'.[\[44\]](#) People 'act out of respect for the moral law' when they act in some way *because* they have a duty to do so. So, the only thing that is truly good in itself is a good will, and a good will is only good when the willer chooses to do something because it is that person's duty, i.e. out of "respect" for the law. He defines respect as "the concept of a worth which thwarts my self-love".[\[45\]](#)

Kant's three significant formulations of the [categorical imperative](#) are:

- Act only according to that [maxim](#) by which you can also that it would become a universal law.
- Act in such a way that you always treat humanity, whether in your own person or in the person of any other, never simply as a means, but always at the same time as an end.
- Every rational being must so act as if he were through his maxim always a legislating member in a universal kingdom of ends.

Kant argued that the only [absolutely good](#) thing is a good will, and so the single determining factor of whether an action is morally right is the will, or motive of the person doing it. If they are acting on a bad maxim, e.g. "I will lie", then their action is wrong, even if some good consequences come of it. In his essay, [On a Supposed Right to Lie Because of Philanthropic Concerns](#), arguing against the position of [Benjamin Constant](#), *Des réactions politiques*, Kant states that "Hence a lie defined merely as an intentionally untruthful declaration to another man does not require the additional condition that it must do harm to another, as jurists require in their definition (*mendacium est falsiloquium in praeiudicium alterius*). For a lie always harms another; if not some human being, then it nevertheless does harm to humanity in general, inasmuch as it vitiates the very source of right [*Rechtsquelle*] ... All practical principles of right must contain rigorous truth ... This is because such exceptions would destroy the universality on account of which alone they bear the name of principles."[\[46\]](#)

## Yorum

Kant yaklaşımı olarak, görevler ve vazifeler konusuna değinmektedir. Başlıca 3 temel yaklaşımı görülmektedir. 1) Universal yasa temelinde maksimum boyutunda olmasına çalışmalıdır. 2) Devamlı insanlık oluşturan yaklaşım içinde olmalıdır. 3) Her akılcı yaklaşım, üniversal yapının bireyi olmasından uzaklaşma demektir.

Tam tam iyi kavramı bireye göre olsa bile, bunun tanımlanması imkânsız gibidir.

Alış-veriş gibi bir yaşam yerine, bireysel boyutta olmak ve görev ötesinde olmanın Kant yaklaşımın dışına çıkmak olsa bile etik ilke yapısında başlamak anlamlı olmalıdır.

## Divine command theory

Although not all deontologists are religious, some believe in the 'divine command theory', which is actually a cluster of related theories which essentially state that an action is right if God has decreed that it is right.[\[47\]](#) According to [Ralph Cudworth](#), an English philosopher, [William of Ockham](#), [René Descartes](#), and eighteenth-century [Calvinists](#) all accepted various versions of this moral theory, as they all held that moral obligations arise from God's commands.[\[48\]](#) The Divine Command Theory is a form of deontology because, according to it, the rightness of any action depends upon that action being performed because it is a duty, not because of any good consequences arising from that action. If God commands people not to work on [Sabbath](#), then people act rightly if they do not work on Sabbath *because God has commanded that they do not do so*. If they do not work on Sabbath

because they are lazy, then their action is not truly speaking "right", even though the actual physical action performed is the same. If God commands not to covet a neighbour's goods, this theory holds that it would be immoral to do so, even if coveting provides the beneficial outcome of a drive to succeed or do well.

One thing that clearly distinguishes Kantian deontology from divine command deontology is that Kantianism maintains that man, as a rational being, makes the moral law universal, whereas divine command maintains that God makes the moral law universal.

## Yorum

Kutsal, tanrıdan gelen emirler boyutunda, Hristiyan boyutunda, din adamı güdülemesi gereklidir, Yahudi boyutunda da örf, adet ve gelenekler öne çıkmaktadır. Benzer görüşler, İran, Mollaya uymayı, bazı tarikatlarda olduğu gibi emir olarak görmekte, Arap yaklaşımları da geleneklere bağlılık esasındadır.

İslam ise başkasına zarar dokunmadıkça özellikle inanışlarda karışmamayı kabul etmektedir. Özellikle yasaklanan konularda da örneğin domuz eti konusundaki yaklaşımda "2/173 Allah size leşi, kanı, domuz etini, Allah'tan başkası adına kesilene haram kılmıştır. Ama zorda kalanın, sınırı aşmadan, şuna-buna haksızlık ve tecavüze gitmeden yemesinde kendisi için günah yoktur. Allah çok affedici, çok merhametlidir" da esneklik vardır. Besin olarak nitelenmeyen, domuz etini de aynı şekilde yorumlayarak, yasak kapsamına alınmıştır. Ancak birey, kendisini zorda hissetmesi, sosyal boyut olarak da ele alındığında da aşırı kamadan, kendi benliğine başkasına da haksızlık yapmadan, zorlamadan, yemesinde, eylemi yapmasında haram olmadığını ama, olayı da normal, doğru kabul etmemesi vurgusu ile onay vermektedir. İçki dahil (5/90 Ey iman edenler! Uyuşturucu/şarap, kumar, tapılmak için dikilen taşlar, fal okları şeytan işi birer pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz), birçok şekilde bireyin karar ve yaklaşımına bırakılmaktadır.

Bir din Yaratıcı tarafından oluşturulmuş ve Kuranda "1/4 Din günününün *Mâlik'i/ sultanıdır O*" ifadesi var ise, toplum ve bireylerin koydukları yasakların anlamı yoktur, ancak topluma baskı aracı olarak kullanılmakta, bunun kutsal, ilahi bir tarafı da yoktur.

## Discourse ethics

German philosopher [Jürgen Habermas](#) has proposed a theory of [discourse ethics](#) that he claims is a descendant of Kantian ethics.<sup>[49]</sup> He proposes that action should be based on communication between those involved, in which their interests and intentions are discussed so they can be understood by all. Rejecting any form of coercion or manipulation, Habermas believes that agreement between the parties is crucial for a moral decision to be reached.<sup>[50]</sup> Like Kantian ethics, discourse ethics is a [cognitive](#) ethical theory, in that it supposes that truth and falsity can be attributed to ethical propositions. It also formulates a rule by which ethical actions can be determined and proposes that ethical actions should be universalisable, in a similar way to Kant's ethics.<sup>[51]</sup>

Habermas argues that his ethical theory is an improvement on Kant's ethics.<sup>[51]</sup> He rejects the dualistic framework of Kant's ethics. Kant distinguished between the [phenomena](#) world, which can be sensed and experienced by humans, and the [noumena](#), or spiritual world, which is inaccessible to humans. This dichotomy was necessary for Kant because it could explain the autonomy of a human agent: although a human is bound in the phenomenal world, their actions are free in the intelligible world. For Habermas, morality arises from discourse, which is made necessary by their rationality and needs, rather than their freedom.<sup>[52]</sup>

## Yorum

Taraflar arasında iletişim ve ilişki oluşturulursa, etik prensiplerde uyum sağlanacağı fikri ileri sürülmektedir. Ancak, taraflar kendi taraflarının hakim olmasını isteyince, birçok savaş gerekçesinde olduğu gibi, diğerinin onu kabul etmesi, bir nevi köle olması gerekmektedir. Bu açıdan bu yaklaşım, anlaşmaya taraf olanlar için geçerli olabilir.

Partilerin ortaya çıkışı, eğer yönetimi ele almaları olanaklı değil ise, ırk ve cins gibi faktörleri kullanarak, insanlar arasındaki çatışmayı, sosyal farklılıklar ile bir oy alınmasına çalışılacaktır. Gerçekçilik ve reel olanlar temelinde olunca anlaşma olabilir ama, insanlar benim dediğim olunca anlaşma olanağı olmamaktadır.

## Pragmatic ethics

Associated with the [pragmatists](#), [Charles Sanders Peirce](#), [William James](#), and especially [John Dewey](#), pragmatic ethics holds that moral correctness evolves similarly to scientific knowledge: socially over the course of many lifetimes. Thus, we should prioritize social reform over attempts to account for consequences, individual virtue or duty (although these may be worthwhile attempts, if social reform is provided for).<sup>[53]</sup>

## Yorum

Pratik, mantıklı etik kavramında, bilim temelinde olmayı gerekli kılar. Bilim dışı olanın hayalı, fantezi ve masal üzerine olanların etik ilkelerde olması beklenilmemelidir.

### Ethics of care

Care ethics contrasts with more well-known ethical models, such as consequentialist theories (e.g. utilitarianism) and deontological theories (e.g., Kantian ethics) in that it seeks to incorporate traditionally feminized virtues and values that—proponents of care ethics contend—are absent in such traditional models of ethics. These values include the importance of empathetic relationships and compassion.

Care-focused feminism is a branch of feminist thought, informed primarily by ethics of care as developed by [Carol Gilligan](#)[54] and [Nel Noddings](#). [55] This body of theory is critical of how caring is socially assigned to women, and consequently devalued. They write, "Care-focused feminists regard women's capacity for care as a human strength," that should be taught to and expected of men as well as women. Noddings proposes that ethical caring has the potential to be a more concrete evaluative model of moral dilemma than an ethic of justice. [56] Noddings' care-focused feminism requires practical application of [relational ethics](#), predicated on an ethic of care. [57]

### Yorum

Bakım etiği denilince, ilk planda kadın duyguları ve dürtüleri boyutu akla gelmektedir. Sevgi ve saygı boyutunda olmadan başkasına empati ile bakmak olası değildir.

Anne temelinde, bir bebeğini emzirirken, onu sıkması, boğar gibi yaklaşması, ona sevgi ötesinde, bir zarar ve zulüm göstermesidir.

Birçok kimsenin, eğitim veya uslu olması için çocuğunu da dövmesi kabul edilebilir olamaz. Bunun gibi bakım insanlık boyutunda olmalı, zarar ve zulüm yaratmamalıdır.

### Role ethics

Role ethics is an ethical theory based on [family](#) roles. [58] Unlike [virtue ethics](#), role ethics is not individualistic. Morality is derived from a person's relationship with their community. [59] [Confucian](#) ethics is an example of role ethics [58] though this is not straightforwardly uncontested. [60] Confucian roles center around the concept of [filial piety](#) or *xiao*, a respect for family members. [61] According to [Roger T. Ames](#) and Henry Rosemont, "Confucian normativity is defined by living one's family roles to maximum effect." Morality is determined through a person's fulfillment of a role, such as that of a parent or a child. Confucian roles are not [rational](#), and originate through the *xin*, or human emotions. [59]

### Yorum

Değer etiğinden farklı olarak rol etiği, bir ailede bireylerin davranışının tanımlanmasıdır.

Bu şekilde bakınca, bu bir gelenek ve ailede oluşturulan kurallar olup, kültürler de kalıp şeklindedir.

Rol birey hakkı çerçevesinde, başkasının hakkına zarar olmadıkça serbest olmalıdır.

### Anarchist ethics

[Anarchist](#) ethics is an ethical theory based on the studies of anarchist thinkers. The biggest contributor to the anarchist ethics is the Russian zoologist, geographer, economist, and political activist [Peter Kropotkin](#).

Starting from the premise that the goal of ethical philosophy should be to help humans adapt and thrive in evolutionary terms, Kropotkin's ethical framework uses biology and anthropology as a basis – in order to scientifically establish what will best enable a given social order to thrive biologically and socially – and advocates certain behavioral practices to enhance humanity's capacity for freedom and well-being, namely practices which emphasise solidarity, equality, and justice.

Kropotkin argues that ethics itself is evolutionary, and is inherited as a sort of a social instinct through cultural history, and by so, he rejects any religious and transcendental explanation of morality. The origin of ethical feeling in both animals and humans can be found, he claims, in the natural fact of "sociality" (mutualistic symbiosis), which humans can then combine with the instinct for justice (i.e. equality) and then with the practice of reason to construct a non-supernatural and anarchistic system of ethics. [62] Kropotkin suggests that the principle of equality at the core of anarchism is the same as the [Golden rule](#):

This principle of treating others as one wishes to be treated oneself, what is it but the very same principle as equality, the fundamental principle of anarchism? And how can anyone manage to believe himself an anarchist unless he practices it? We do not wish to be ruled. And by this very fact, do we not declare that we ourselves wish to rule nobody? We do not wish to be deceived, we wish always to be told nothing but the truth. And by this very fact, do we not declare that we ourselves do not wish to deceive anybody, that we promise to always tell the truth, nothing but the truth, the whole truth? We do not wish to have the fruits of our labor stolen from us. And by that very fact, do we not declare that we respect the fruits of others' labor? By what right indeed can we demand that we should be treated in one fashion, reserving it to ourselves to treat others in a fashion entirely different? Our sense of equality revolts at such an idea. [63]

### Yorum

Eğer beyin fırtınası içinde iseniz, devamlı gelişim ve değişim fikrinde olanlar bir bakıma başkalaşım, dönüşüm içindedir. Bu mevcut normalden farklı olacağı için anarşistik değerlendirilmektedir.

Anarşi bir bakıma denetim dışı olmasıdır. Denetim, kurala göre olacak ise, kural dışı olmaktır. Fiziksel ayaklanma ise, bu bir terörist olabilir ki, anarşi kavramından uzaktır.

Eşit olmakta, bir bakıma değişim, gelişim, farklılık boyutu olması bir gelecek ve tarihte değişimleri öngörmüştür.

### Postmodern ethics



The 20th century saw a remarkable expansion and evolution of critical theory, following on earlier [Marxist Theory](#) efforts to locate individuals within larger structural frameworks of ideology and action.

[Antihumanists](#) such as [Louis Althusser](#), [Michel Foucault](#) and [structuralists](#) such as [Roland Barthes](#) challenged the possibilities of individual agency and the coherence of the notion of the 'individual' itself. This was on the basis that personal identity was, in the most part, a social construction. As critical theory developed in the later 20th century, [post-structuralism](#) sought to problematize human relationships to knowledge and 'objective' reality. [Jacques Derrida](#) argued that access to meaning and the 'real' was always deferred, and sought to demonstrate via recourse to the linguistic realm that "there is no outside-text/non-text" ("*il n'y a pas de hors-texte*" is often mistranslated as "there is nothing outside the text"); at the same time, [Jean Baudrillard](#) theorised that signs and symbols or simulacra mask reality (and eventually the absence of reality itself), particularly in the consumer world.

Post-structuralism and [postmodernism](#) argue that ethics must study the complex and relational conditions of actions. A simple alignment of ideas of right and particular acts is not possible. There will always be an ethical remainder that cannot be taken into account or often even recognized. Such theorists find narrative (or, following Nietzsche and Foucault, [genealogy](#)) to be a helpful tool for understanding ethics because narrative is always about particular lived experiences in all their complexity rather than the assignment of an idea or norm to separate and individual actions.

[Zygmunt Bauman](#) says [postmodernity](#) is best described as modernity without illusion, the illusion being the belief that humanity can be repaired by some ethic principle. Postmodernity can be seen in this light as accepting the messy nature of humanity as unchangeable.

David Couzens Hoy states that [Emmanuel Levinas's](#) writings on the face of the Other and [Derrida's](#) meditations on the relevance of death to ethics are signs of the "ethical turn" in Continental philosophy that occurred in the 1980s and 1990s. Hoy describes post-critique ethics as the "obligations that present themselves as necessarily to be fulfilled but are neither forced on one or are enforceable" (2004, p. 103).

Hoy's post-critique model uses the term *ethical resistance*. Examples of this would be an individual's resistance to consumerism in a retreat to a simpler but perhaps harder lifestyle, or an individual's resistance to a terminal illness. Hoy describes Levinas's account as "not the attempt to use power against itself, or to mobilize sectors of the population to exert their political power; the ethical resistance is instead the resistance of the powerless"(2004, p. 8).

Hoy concludes that

The ethical resistance of the powerless others to our capacity to exert power over them is therefore what imposes unenforceable obligations on us. The obligations are unenforceable precisely because of the other's lack of power. That actions are at once obligatory and at the same time unenforceable is what put them in the category of the ethical. Obligations that were enforced would, by the virtue of the force behind them, not be freely undertaken and would not be in the realm of the ethical. (2004, p. 184)

## Yorum

Zaman devamlı aktığı için, yeni insanlar, yeni durumlar ve kültürel yaklaşımlar temelinde, gerçekleşen boyutlar ile etik yaklaşımlarda değişim kaçınılmaz olmaktadır.

Covid-19 Pandemisi olunca, görüşmenin zarar unsuru taşıdığı için kalktığı, aşılamanın bir zorunluluk boyutuna getirildiği, tercih yaklaşımından çıkarılması gerektiği yaklaşımları ortaya çıkmaktadır.

Arabada otokontrol sistemi gelince, araba kullanım yaklaşım boyutu da değişmekte, trafikte yeni etik kuralları gerekli kılmaktadır.

## Applied ethics

Applied ethics is a discipline of philosophy that attempts to apply ethical theory to real-life situations. The discipline has many specialized fields, such as [engineering ethics](#), [bioethics](#), [geoethics](#), public service ethics and [business ethics](#).

## Yorum

Uygulamalı etik boyutu, örnek olarak mühendislik, hekimlik ve biyolojik yaklaşımlarda ayrıca iş açısından da özel, uzman kişilerce yaklaşımı öngörülmektedir.

## Specific questions

Applied ethics is used in some aspects of determining [public policy](#), as well as by individuals facing difficult decisions. The sort of questions addressed by applied ethics include: "[Is getting an abortion immoral?](#)"; "Is [euthanasia](#) immoral?"; "Is [affirmative action](#) right or wrong?"; "What are [human rights](#), and how do we determine them?"; "Do [animals have rights](#) as well?"; and "Do individuals have [the right of self-determination](#)?"<sup>[14]</sup>

A more specific question could be: "If someone else can make better out of his/her life than I can, is it then moral to sacrifice myself for them if needed?" Without these questions, there is no clear fulcrum on which to balance law, politics, and the practice of arbitration—in fact, no common assumptions of all participants—so the ability to formulate the questions are prior to rights balancing. But not all questions studied in applied ethics concern public policy. For example, making ethical judgments regarding questions such as, "Is lying always wrong?" and, "If not, when is it permissible?" is prior to any etiquette.

People, in general, are more comfortable with dichotomies (two opposites). However, in ethics, the issues are most often multifaceted and the best-proposed actions address many different areas concurrently. In ethical decisions, the answer is almost never a "yes or no" or a "right or wrong" statement. Many buttons are pushed so that the overall condition is improved and not to the benefit of any particular faction.

And it has not only been shown that people consider the character of the moral agent (i.e. a principle implied in virtue ethics), the deed of the action (i.e. a principle implied in [deontology](#)), and the consequences of the action (i.e. a principle implied in utilitarianism) when formulating moral judgments, but moreover that the effect of each of these three components depends on the value of each component.<sup>[64]</sup>

## Yorum

Bazı sorulara cevap hazırlanması için uzman görüşü gereklidir.

Bireyin görüşüne saygı ve dikkate alınması denilince intiharlar dahil, önlem alınmalıdır.

Deontoloji bir kuramsal boyut olup, her bireye, her olguya göre yaklaşım esastır.

Abortus ve Düşük/tahliye konusunda, Türkiye İslam aleminde ilk kanun çıkaran bir Devlet olmuş ve birçok ülke tarafından örnek alınmıştır. Diyanet Kurumuna sorulmuş, Kuran temelinde ekonomik/çocuğa bakmam gerekçesi kabul edilmemeli, bunun dışında konuya olumlu bakanlar ve olumsuz bakanlar bulunmaktadır, konu birey kararının ötesinde, bu konuda uzmanların kararları ele alınarak, hukuk boyutu kararı oluşturmalıdır denilmiş. Benzer karar çıkmış, Neonatoloji, Perinatoloji, Adli Tıp, Etik Bilim Dalı öğretim üyeleri olguları inceleyip, savcılığa görüş iletmektedir.

Ötenazi ise yaşam hakkı olup, hiçbir kimse, annenin dahil müdahale etme hakkı olmadığı ve bilerek, kasıtlı öldürme olarak tanımlanmıştır.

Bireyin kendi kararı, Yaşam Hakkı ötesinde, aydınlatma ve rıza ile oluşmaktadır. Bunun dışında yaklaşım yapılmamaktadır.

Kısaca, sorunlar toplumda doğaldır, uzmanların görüşleri ve hukuk ile ancak yaklaşım planlanabileceği dikkate alınmalıdır.

#### Particular fields of application

##### Bioethics

Bioethics is the study of controversial ethics brought about by advances in [biology](#) and [medicine](#). Bioethicists are concerned with the ethical questions that arise in the relationships among [life sciences](#), [biotechnology](#), [medicine](#), [politics](#), [law](#), and [philosophy](#). It also includes the study of the more commonplace questions of values ("[the ethics of the ordinary](#)") that arise in primary care and other branches of medicine.

Bioethics also needs to address emerging biotechnologies that affect basic biology and future humans. These developments include [cloning](#), [gene therapy](#), [human genetic engineering](#), astroethics and life in space,[\[65\]](#) and manipulation of basic biology through altered DNA, RNA and proteins, e.g. "three parent baby, where baby is born from genetically modified embryos, would have DNA from a mother, a father and from a female donor.[\[66\]](#) Correspondingly, new bioethics also need to address life at its core. For example, [biotic ethics](#) value organic gene/protein life itself and seek to propagate it.[\[67\]](#) With such life-centered principles, ethics may secure a cosmological future for life.[\[68\]](#)

##### Yorum

Biyoloji ile insanın yaklaşımını düzenlemekte, kısaca birçok çalışmalarda da dikkate alınmaktadır.

Genetik yaklaşımlarda temel alınan boyutlar olmaktadır.

Tüp bebek ve hücre, annede yumurta, babada semen boyutunda çeşitli vurgular vardır. Özet olarak tüm yaşayanlara, canlı ve büyüme ve gelişme potansiyeline doğal hakkı sağlanması esas alınmaktadır.

##### Business ethics

Business ethics (also corporate ethics) is a form of [applied ethics](#) or [professional ethics](#) that examines ethical principles and moral or ethical problems that arise in a business environment, including fields like [medical ethics](#). Business ethics represents the practices that any individual or group exhibits within an organization that can negatively or positively affect the businesses core values. It applies to all aspects of business conduct and is relevant to the conduct of individuals and entire organizations.

Business ethics has both [normative](#) and descriptive dimensions. As a corporate practice and a career specialization, the field is primarily normative. Academics attempting to understand business behavior employ descriptive methods. The range and quantity of business ethical issues reflect the interaction of profit-maximizing behavior with non-economic concerns. Interest in business ethics accelerated dramatically during the 1980s and 1990s, both within major corporations and within academia. For example, today most major corporations promote their commitment to non-economic values under headings such as ethics codes and social responsibility charters. Adam Smith said, "People of the same trade seldom meet together, even for merriment and diversion, but the conversation ends in a conspiracy against the public, or in some contrivance to raise prices."[\[69\]](#) Governments use laws and regulations to point business behavior in what they perceive to be beneficial directions. Ethics implicitly regulates areas and details of behavior that lie beyond governmental control.[\[70\]](#) The emergence of large corporations with limited relationships and sensitivity to the communities in which they operate accelerated the development of formal ethics regimes.[\[71\]\[72\]](#) Business ethics also relates to unethical activities of interorganizational relationships, such as strategic alliances, buyer-supplier relationships, or joint ventures.[\[73\]](#) Such unethical practices include, for instance, opportunistic behaviors, contract violations, and deceitful practices.[\[74\]](#) Some corporations have tried to burnish their ethical image by creating whistle-blower protections, such as anonymity. In the case of [Citi](#), they call this the Ethics Hotline.[\[75\]](#) Though it is unclear whether firms such as Citi take offences reported to these hotlines seriously or not.

## Yorum

Her işyeri, kendi kurum kültürel yapısını bir etik ilke olarak tanımlamak, bir bakıma çalışanları zorlamak için kullanılabilir. Kurama itaat, karşı çıkmama, çalışmaktan dolayı mutlu olmak, temel boyut olarak alınması gözlenmektedir.

Tıbbi Etik kavramı da bu İş Etiği boyutundadır. Araştırmaya katılanların uyacakları, tedavi, hekim olmanın gereklileri olarak ilkeleşme boyutu, hasta temelli olduğu görülmektedir. Bu konuda uzman olanların belirli aralıklarla düzenli olarak güncellediği çalışma kapsamındadır. Helsinki Bildirgesi en sık gözlenen olmaktadır.

Başlıcaları<sup>5</sup>:

- 1948-50 İnsan Hakları Sözleşme
- 1964-2008 Helsinki
- 1981 Lizbon Bildirge
- 1989 Çocuk Hakları
- 1994 Amsterdam
- 1995 Bali
- 1997 Oviedo-Biyotıp sözleşmesi
- 2001 Barcelona Anne/Bebek Hakları
- 2002-DNRO Florida Supreme/Yargıtay Kararı
- 2002 ROMA Sözleşme
- 2002 AB Kadına İskence
- 2006 BM Özürlü Hakları

Normatif etik boyutunda, yapılacak, yapılması gerekenleri tanımlamaktadır. Bu temel içinde her kurum kendisine göre bir yapılanma yapmalı, örneğin Bilgilendirme ve Onam kuruma göre, işleme göre yaklaşım yapılması gereklidir.

Doğrudan okudum ve imzaladım yeterli olmayıp, mahkemelerde kabul edilebilir görülemez.

### Machine ethics

In *Moral Machines: Teaching Robots Right from Wrong*, Wendell Wallach and Colin Allen conclude that issues in [machine ethics](#) will likely drive advancement in understanding of human ethics by forcing us to address gaps in modern normative theory and by providing a platform for experimental investigation.[76] The effort to actually program a machine or artificial agent to behave as though instilled with a sense of ethics requires new specificity in our normative theories, especially regarding aspects customarily considered common-sense. For example, machines, unlike humans, can support a wide selection of [learning algorithms](#), and controversy has arisen over the relative ethical merits of these options. This may reopen classic debates of normative ethics framed in new (highly technical) terms.

## Yorum

Öncelikle her bir madde, cihazın bir değer olduğu kabul edilmelidir. Su boşa harcanacak bir meta değildir. Susuzluk çeken bilir. Her cihaz sizin işinize yaramayacak demek, onu atalım, kiralım demek değildir. Eski makineler çeşitli malzemelere yedek olabilir. Onların da bir varlığı, değeri ve özel saygıya layık olduğu algılanmalıdır.

Suni zekâ kavramında, ayrıca bilgi olarak insan aklı 3 adet tutarken, zeki dediklerimiz 5-7 konuyu akıllarında tutarken, bilgisayarlar binlercesini tutabilir. Sorun seçicilikte olmaktadır. Bu açıdan da bazı kural getiriliyor “*If then..., go to...*” en sık olan olup, ayrıca kesinlik boyut da “*Certainty factor*”, hesaplanabilmektedir.

Burada seçim, insancıl, etik ve bireye faydalı, en azından zararı olmayanı seçebilmektir. Bu durum için, insanın katkısı gerekli görülmektedir.

Deneyisel çalışmalarda, makinenin yararı büyük olmakta, hayvan deneyleri, ki onlar da bir varlık olduğu açısından deney yapılmaması etik olarak özümlemelidir.

### Military ethics, Geneva Conventions and Nuremberg Principles

Military ethics are concerned with questions regarding the application of force and the ethos of the soldier and are often understood as applied professional ethics.[77] [Just war theory](#) is generally seen to set the background terms of military ethics. However individual countries and traditions have different fields of attention.[78]

Military ethics involves multiple subareas, including the following among others:

1. what, if any, should be the laws of war.

2. justification for the initiation of military force.
3. decisions about who may be targeted in warfare.
4. decisions on choice of weaponry, and what collateral effects such weaponry may have.
5. standards for handling military prisoners.
6. methods of dealing with violations of the laws of war.

## Yorum

Savaş hiçbir zaman kabul edilebilir olamaz ancak savunma amaçlı kabul edilebilir, olabilir. Barış, anlaşma ve müzakere etmek varken, niye savaş olsun ki denilebilir, burada bir tarafın zorla, kendi dediğini, istediğini kabul ettirmesi yatmaktadır.

Temelde barış istenir ama kimin tarafında olmalı sorun bu. Her birey kendi hakkı kadar istese, savaşlar hiç çıkmaz, ama hırs, devletlerde bunu oluşturmaktadır.

Savunma için hazır olmak, savaşmak değil, savaştan korunmak için gereklidir.

## Cenevre Antlaşması<sup>6</sup>

Çeşitli açılardan durumlara göre yapılanmıştır.

- 1) İlk Cenevre Antlaşması: Savaşta Yararlıların bakımı konusu ele alınmaktadır
- 2) Denizde olanların kurtarılması ve yararlıların bakımı üzerinde durulmuştur.
- 3) Savaşta esirlerin bakımı konu edilmektedir.
- 4) Savaş sırasında sivillerin bakılması gündeme gelmektedir.

In international law, the term *convention* does not have its common meaning as an assembly of people. Rather, it is used in diplomacy to mean *an international agreement, or treaty*.

- The [First Geneva Convention](#) "for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field" (first adopted in 1864,<sup>[26]</sup> revised in 1906,<sup>[27]</sup> 1929<sup>[28]</sup> and finally 1949);<sup>[29]</sup>
- The [Second Geneva Convention](#) "for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea" (first adopted in 1949, successor of the [Hague Convention](#) (X) 1907);<sup>[30]</sup>
- The [Third Geneva Convention](#) "relative to the Treatment of Prisoners of War" (first adopted in 1929,<sup>[31]</sup> last revision in 1949);<sup>[32]</sup>
- The [Fourth Geneva Convention](#) "relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War" (first adopted in 1949, based on parts of the [Hague Convention](#) (II) of 1899 and [Hague Convention](#) (IV) 1907).<sup>[33]</sup>

With two Geneva Conventions revised and adopted, and the second and fourth added, in 1949 the whole set is referred to as the "Geneva Conventions of 1949" or simply the "Geneva Conventions". Usually only the Geneva Conventions of 1949 are referred to as First, Second, Third or Fourth Geneva Convention. The treaties of 1949 were ratified, in whole or with [reservations](#), by 196 countries.<sup>[1]</sup>

## Nurmburg Antlaşması<sup>7</sup>

Yargılama öncesinde temel İnsanlık İlkeleri tanımlanmaktadır, nasıl yargılamalıdır.

- 1) Suç, uluslararası kabul edilen olmalı ve birey sorumlu tutulmalıdır.
- 2) Suça karşı ceza olmasa bile, suç unsurunu ve sorumluluğu kaldırmaz.
- 3) Suçlunun makamı, devlet başkanı bile olsa fark etmelidir.
- 4) Emirle suç işlemesi, sorumluluğu kaldırmaz.
- 5) Her bireyin adil yargılanma hakkı vardır.
- 6) Barışa karşı işlenen suçlar, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar
- 7) Barışa karşı suçlar uluslararası boyutta ele alınmalıdır.

### **Principle I**

Any person who commits an act which constitutes a [crime under international law](#) is responsible therefor and liable to punishment.

### **Principle II**

The fact that [internal law](#) does not impose a penalty for an act which constitutes a crime under [international law](#) does not relieve the person who committed the act from responsibility under international law.

### **Principle III**

The fact that a person who committed an act which constitutes a crime under international law, acted as [Head of State](#) or [responsible government official](#), does not relieve him from responsibility under international law.

### **Principle IV**

The fact that a person acted pursuant to order of his Government or of a superior does not relieve him from responsibility under international law, provided a moral choice was in fact possible to him.

This principle could be paraphrased as follows: "It is not an acceptable excuse to say 'I was just following my superior's orders'". Previous to the time of the [Nuremberg Trials](#), this excuse was known in common parlance as "[superior orders](#)".<sup>[citation needed]</sup> After the prominent, high-profile event of the Nuremberg Trials, that excuse is now referred to by many as the "[Nuremberg Defense](#)". In recent times, a third term, "[lawful orders](#)" has become common parlance for some people.<sup>[citation needed]</sup> All three terms are in use today, and they all have slightly different nuances of meaning, depending on the context in which they are used. Nuremberg Principle IV is legally supported by the [jurisprudence](#) found in [certain articles in the Universal Declaration of Human Rights which deal indirectly with conscientious objection](#).<sup>[citation needed]</sup> It is also supported by [the principles found in paragraph](#)



171 of the Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status which was issued by the Office of the [United Nations High Commissioner for Refugees](#) (UNHCR). Those principles deal with the conditions under which [conscientious objectors](#) can apply for refugee status in another country if they face persecution in their own country for refusing to participate in an illegal war.

**Principle V**

Any person charged with a crime under international law has the [right to a fair trial](#) on the facts and law.

**Principle VI**

The crimes hereinafter set out are punishable as crimes under international law:

(a) **Crimes against peace:**

(i) Planning, preparation, initiation or waging of a [war of aggression](#) or a war in violation of international treaties, agreements or assurances;

(ii) Participation in a common plan or conspiracy for the accomplishment of any of the acts mentioned under (i).

(b) **War crimes:**

Violations of the [laws or customs of war](#) which include, but are not limited to, [murder](#), ill-treatment or [deportation](#) to [slave labor](#) or for any other purpose of [civilian population](#) or in [occupied territory](#); murder or ill-treatment of [prisoners of war](#) or [persons on the Seas](#), killing of [hostages](#), [plunder](#) of [public](#) or [private property](#), wanton destruction of [cities](#), [towns](#), or [villages](#), or devastation not justified by [military necessity](#).

(c) **Crimes against humanity:**

Murder, extermination, enslavement, [deportation](#) and other inhumane acts done against any civilian population, or [persecutions](#) on political, racial, or religious grounds, when such acts are done or such persecutions are carried on in execution of or in connection with any crime against peace or any war crime.

Leaders, organizers, instigators and accomplices participating in the formulation or execution of a common plan or conspiracy to commit any of the foregoing crimes are responsible for all acts performed by any persons in execution of such plan.

**Principle VII**

Complicity in the commission of a crime against peace, a war crime, or a crime against humanity as set forth in Principle VI is a crime under international law.

Etik boyutlar olarak: a) Savaşta ne tip ilke olmalı, b) savaşın başlama boyutu, zamanı, c) savaşta galip gelmek ne olmalı, d) savaş ve sahasında olan sorunları, e) savaş suçlularının ne yapılacağı konusu, f) savaş kurallarının bozulması durumunda neler yapılmalıdır.

Çanakkale Gelibolu'da İngilizlerle olan savaşta ileri bir dostluk olduğu ve savaş kardeşliği, kan kardeşliği olduğu algısının olduğu görülmektedir. Silahlar atılınca savaş, sonra barış, kardeşlik ve dostluk geliştiği gözlenmiş, birbirlerine yiyecek, su ve hasta bakımı yapılmıştır.

Türk adedi denilen, hak güderek, savaşta bile dostluk tohumları ekilmektedir. Savunma ve barış için savaş yapılmaktadır, zulme uğrayanları korumak amaç edinilmektedir.

**Political ethics**

Political ethics (also known as political morality or public ethics) is the practice of making moral judgements about political action and political agents.<sup>[79]</sup>

**Yorum**

Politika, bir hedefe ulaşmak için, seçilecek yol, metot farklılığıdır. Temel aynıdır, halkın mutluluğudur. Bu nasıl yapılacaktır. Seçenekler sunulur, halk beğendiğini almalıdır, seçmelidir. Ancak zamanımızda yalan ve iftira ile oluşan boyutların iktidar gelme olasılığı olmadığı oluşturucu anarşik yapı nedeniyle bir dikta ve darbe gibi yönetime veya bir şeyler kapmaya çalışmaktadırlar. İktidara gelme olasılığı olmayanların kullandığı yöntemler bunlardır. Karşı çıkmak için, karşı çıkanların toplumda %20 oranında oyu olacağı dikkate alınmalıdır.

Etik dışı davranışların olması durumunda bunu yapanın arkasındaki ve gizli hedeflerine bakılmalıdır.

**Public sector ethics**

Public sector ethics is a set of principles that guide public officials in their service to their constituents, including their decision-making on behalf of their constituents. Fundamental to the concept of public sector ethics is the notion that decisions and actions are based on what best serves the public's interests, as opposed to the official's personal interests (including financial interests) or self-serving political interests.<sup>[80]</sup>

**Yorum**

Bazı boyutlar, tarafı ne olursa olsun sanki kendilerinin tüm sorunları çözeceği ve tüm Dünya hakimiyeti sağlayacağı ve etkin olacağı görüşünde olabilirler.

Abartı önemli bir kullanılan yöntemdir. Sanki sihirli değnek varmış gibi bakılabilir. Özellikle muhalefette olanların sıklıkla baş vurduğu ve yönetime gelince de ziyanda bir idare aldığı söylenir.

Doğru, gerçek, etik ve planlı olarak hedeflerini icra edenler çok tenkit görseler bile seçimlerde yüksek oy aldığı gözlenmektedir. Bunların sorunu hizmetlerini anlatamamak olmaktadır, bu açıdan doğru ve gerçeği olduğu gibi söylemeli, halk alacağını almalıdır.

#### Publication ethics

Publication ethics is the set of principles that guide the writing and publishing process for all professional publications. To follow these principles, authors must verify that the publication does not contain [plagiarism](#) or [publication bias](#).<sup>[81]</sup> As a way to avoid misconduct in research these principles can also apply to experiments that are referenced or analyzed in publications by ensuring the data is recorded honestly and accurately.<sup>[82]</sup>

Plagiarism is the failure to give credit to another author's work or ideas, when it is used in the publication.<sup>[83]</sup> It is the obligation of the editor of the journal to ensure the article does not contain any plagiarism before it is published.<sup>[84]</sup> If a publication that has already been published is proven to contain plagiarism, the editor of the journal can retract the article.<sup>[85]</sup>

Publication bias occurs when the publication is one-sided or "prejudiced against results".<sup>[86]</sup> In best practice, an author should try to include information from all parties involved, or affected by the topic. If an author is prejudiced against certain results, than it can "lead to erroneous conclusions being drawn".<sup>[87]</sup>

Misconduct in research can occur when an experimenter falsifies results.<sup>[88]</sup> Falsely recorded information occurs when the researcher "fakes" information or data, which was not used when conducting the actual experiment.<sup>[88]</sup> By faking the data, the researcher can alter the results from the experiment to better fit the hypothesis they originally predicted. When conducting medical research, it is important to honor the healthcare rights of a patient by protecting their [anonymity](#) in the publication.<sup>[81]</sup> *Respect for autonomy* is the principle that decision-making should allow individuals to be autonomous; they should be able to make decisions that apply to their own lives. This means that individuals should have control of their lives. *Justice* is the principle that decision-makers must focus on actions that are fair to those affected. Ethical decisions need to be consistent with the ethical theory. There are cases where the management has made decisions that seem to be unfair to the employees, shareholders, and other stakeholders (Solomon, 1992, pp49). Such decisions are unethical.

#### Yorum

Yayın etiğinde, her bireyin yazdıklarının bağımsız, hür ve herhangi bir kontrol altında olması esastır. Ancak burada yasaklanan, sahtekarlık, bulguları yanlış vermek, itibar kazanmak gibi genel hukuk kuralları içindedir. Yoksa, bağımsızlığı çiğneyen hususlar olmamalıdır.

Bireysel otonomiye saygı esas olmalıdır.

Adalet kavramı, hakların eşitlik ve hak edişe göre dağıtılması ve her aşamada sorgu ile tanımlaması gereklidir.

#### Relational ethics

Relational ethics are related to an [ethics of care](#).<sup>[54]</sup> 62–63 They are used in qualitative research, especially ethnography and autoethnography. Researchers who employ relational ethics value and respect the connection between themselves and the people they study, and "...between researchers and the communities in which they live and work." (Ellis, 2007, p. 4).<sup>[89]</sup> Relational ethics also help researchers understand difficult issues such as conducting research on intimate others that have died and developing friendships with their participants.<sup>[90][91]</sup> Relational ethics in close personal relationships form a central concept of [contextual therapy](#).

#### Yorum

Dayanak, ilişkiler ve temel alınanların etik boyutta olması, her kültürel yapıda ve her bireyde farklı olacağı için, temel başka olacaktır.

İlişkilerin bireye göre değişik olması doğaldır. Bir kelime örneğin kalem diye sözü söylersiniz, o ulaştığı yerde niye söyledi denebilir, Kuran ayeti olarak bile algılanabilir, başkası altın uçlu dolma kalem anlayabilir.

Aynı kültürel yapıda olanlar, aynı anlamı algılaması doğaldır, çay içmek Türkiye’de farklı, İngiltere’de ayrı ve Çin’de ise çok ayrıcalıklı olabilir. İki dakikalık çay, yıkanmış çay gibi kavramlar Ülkemizde algılanması çok zordur.

#### Ethics of nanotechnologies

Ethics of nanotechnology is the study of the ethical issues emerging from advances in nanotechnology.

#### Yorum

Bir metal bıçak, nano teknoloji ile oluşan bıçak arasında çok farklı işlevler olabilmektedir.

Bir çeliğe su katılması, meşe kömüründe ısıtılırsa karbon içeri girer ve hızla su ile soğutulunca karbonlaşmış demir/çelik olur, bilenmeye gelir. Eğer deterjanlı su içinde olursa, paslanmaz olmaktadır. Bu gibi uygulama özelliği, kişi ve bazı şartlarda gözlenen olmakta, bir bakıma patentli olmalıdır.

Bu açıdan bunun gibi ufak yapılanma ile buluşların tanımlanması, kişilere özellikle olması bir etik boyut içinde olmalıdır.

#### Ethics of quantification

Ethics of quantification is the study of the ethical issues associated to different forms of visible or invisible forms of quantification.

#### Yorum

Bir boyutun derecelendirilmesi, miktarının saptanması, elde edilen algıya göre farklı olmaktadır. Bir nişan yüzüğünün ücreti, bir altın fiyatından çok daha fazladır. Bunun değeri boyutu irdelenmelidir.

#### Animal ethics

Animal ethics is a term used in academia to describe human-animal relationships and how animals ought to be treated. The subject matter includes [animal rights](#), [animal welfare](#), [animal law](#), [speciesism](#), [animal cognition](#), [wildlife conservation](#), the moral status of nonhuman animals, the concept of nonhuman [personhood](#), [human exceptionalism](#), the history of animal use, and theories of [justice](#).

#### Yorum

Hayvan hakları, hayvanlara iyi bakılması, vahşi hayatın korunma ve gözetilmesi, kısaca hayvan haklarının etik boyutlarda olması önemlidir.

Peter Singer, önemli hayvan hakları boyutunda ilerleme sağlamıştır.

Kanımcı, hayvanlar da korunma ve gözetilmeyi mutlak gereksinim duyduklarına göre, İnsan Hakları ve Çocuk Haklarının aynen onlara da uygulanması gerektiğine inanılmaktadır.

#### Ethics of technology

Ethics of technology is a sub-field of ethics addressing the ethical questions specific to the [Technology Age](#). Some prominent works of [philosopher Hans Jonas](#) are devoted to ethics of technology. The subject has also been explored, following the work of [Mario Bunge](#), under the term technoethics.

#### Yorum

Teknoloji birey hakkını zedeleyecek olmamalıdır.

Gelişim ve değişim, birey temelinde toplum zararına olmaması mutlak gereklidir.

Teknoloji kullanım amacına öre yapılmalıdır. Bir arabanın çok güçlü olması değil, etkin, verimli ve kullanışlı olması hedeflenmelidir. Güçlü taşıt kazalarda sorunlara, ölümlere neden olacaktır.

#### Moral psychology

**Moral psychology** is a field of study that began as an issue in [philosophy](#) and that is now properly considered part of the discipline of [psychology](#). Some use the term "moral psychology" relatively narrowly to refer to the study of [moral development](#).<sup>[92]</sup> However, others tend to use the term more broadly to include any topics at the intersection of ethics and psychology (and [philosophy of mind](#)).<sup>[93]</sup> Such topics are ones that involve the mind and are relevant to moral issues. Some of the main topics of the field are [moral responsibility](#), moral development, [moral character](#) (especially as related to [virtue ethics](#)), [altruism](#), [psychological egoism](#), [moral luck](#), and moral disagreement.<sup>[94]</sup>

#### Yorum

Psikoloji, ahlak boyutunda bazı konuların örf ve geleneklerde insan öldürmeye kadar giden haşin ve insanlık dışı yaklaşımlarda olmaktadır. Bir prematürenin yaşamı açısından aile ile konuşulunca, yaşam sınırında olan bir bebek için, aile yaşamasını istemeyebilir, bir anne/babanın moral vermek için yapılacak konuşmada, etik ilkeler içinde kalınmalıdır.

İyi ki öldü demek yerine huzura kavuştu denilmesi önemlidir.

İnsana mutluluk veren yaklaşımların olması açısından psikiyatrik destek önemlidir.

#### Evolutionary ethics

Evolutionary ethics concerns approaches to ethics (morality) based on the role of evolution in shaping human psychology and behavior. Such approaches may be based in scientific fields such as [evolutionary psychology](#) or [sociobiology](#), with a focus on understanding and explaining observed ethical preferences and choices.<sup>[95]</sup>

#### Yorum

Yaşam, devamlı zamanın değişmesi, sürmesi ile, geri döndürülemez boyutunda olunca, bir insan duraklaması bile geri kalması anlamında olmaktadır. Zihinsel gelişmesi, düşünmesi bile bir ilerleme ve gelişme boyutu olabilir.

Devamlı gelişim, değişim olduğu, her hafta aynaya bakan kişi farkına varacaktır. Yaşlanma yerine, olgunlaşma, daha ileri düşünce boyutuna oluşsam niyetiyle bakışın görülmesi daha önemlidir.

Sevgi temelinde olmayan kişi, pişmanlık ve keşke demeden, azap duymadan, bu nedenle insanlıkta amaç sevi ile yürümek olmalıdır.

### Descriptive ethics

Descriptive ethics is on the less philosophical end of the spectrum since it seeks to gather particular information about how people live and draw general conclusions based on observed patterns. Abstract and theoretical questions that are more clearly philosophical—such as, "Is ethical knowledge possible?"—are not central to descriptive ethics. Descriptive ethics offers a [value-free](#) approach to ethics, which defines it as a social science rather than [a humanity](#). Its examination of ethics doesn't start with a preconceived theory but rather investigates [observations of actual choices](#) made by moral agents in practice. Some philosophers rely on descriptive ethics and choices made and unchallenged by a [society](#) or [culture](#) to derive categories, which typically vary by context. This can lead to [situational ethics](#) and [situated ethics](#). These philosophers often view [aesthetics](#), [etiquette](#), and [arbitration](#) as more fundamental, percolating "bottom up" to imply the existence of, rather than explicitly prescribe, theories of value or of conduct. The study of descriptive ethics may include examinations of the following:

- [Ethical codes](#) applied by various groups. Some consider aesthetics itself the basis of ethics—and a personal [moral core](#) developed through art and storytelling as very influential in one's later ethical choices.
- Informal theories of etiquette that tend to be less rigorous and more situational. Some consider etiquette a simple negative ethics, i.e., where can one evade an uncomfortable truth without doing wrong? One notable advocate of this view is [Judith Martin](#) ("Miss Manners"). According to this view, ethics is more a summary of [common sense](#) social decisions.
- Practices in arbitration and [law](#), e.g., the claim that ethics itself is a matter of balancing "right versus right", i.e., putting priorities on two things that are both right, but that must be traded off carefully in each situation.
- [Observed choices](#) made by ordinary people, without expert aid or advice, who [vote](#), buy, and decide what is worth valuing. This is a major concern of sociology, [political science](#), and [economics](#).<sup>[96]</sup>

### Yorum

Tanımlama boyutunda, her birey kendi kültür ve kendi bakış açısına göre bakacaktır. Felsefe, düşünce boyutu yerine bireysel özellikler, tercihler öne çıkmaktadır.

Dağ başında oturan, şehirde oturmayı, kalabalık şehir merkezinde oturan ise dağ başında bir çadırda oturmayı hayal edebilir. İnsanlık yerine sosyal yaşamı tanımlanması genellikle gözlenir.

Estetik ve sanatsal olması bazıları açısından önemlidir. Odasının rengi en önemli faktör olabilir.

Bu çocuklarda gözlenirken, gençler, yaşlılarda da görülmektedir.

Tercihlerde zarar ve kötü olanda olmaz, sadece iyi, daha iyi açısından olmaktadır. Kötü olan tanımlamaya girmez, dışlanır.

Bir araba satın alırken, eskiden ucuzluk tercih nedeni olurken, verimli, etkin, kullanılabilir ve alınabilir olmalıdır. Ucuz arabanın benzin masrafı çok yüksek olabilmektedir. Eski arabalar 100 kilometrede 32 Litre yakarken, yeni arabalar 5-6 Litre yaptığı dikkatlerden kaçmamalıdır.

### Basım/Yayımda Etik kavramı

Yazım ve yazma konusunda çeşitli görüşler sunulabilir. Burada felsefe boyutu ile ele alınacaktır. Kurandan bir vurgu, ayet alınarak irdeleme yapılacaktır.

### Bir vurgu ancak etik yorum farklıdır:

#### • Din ile temellendirenler<sup>8</sup>

Kuran: 68/1 Nün! Yemin olsun kaleme ve satır, satır yazdıklarına

Yazılanlar ister nokta, virgül olsun anlam katıldığında, bireyin fikirleri, gönlü ve tüm karakterleri belirginleşir. Etik ilkeleri, doğru veya yanlış ötesi, bağımsızlığı olduğu sürçe, bir yerden kopya olmadıktan sonra, yorum kendisine ait olunca, vurgu aynı, fikirler ayrışmaktadır. Yazının nesir veya şiirsel olması, duygu ve vurgu açısından farklı olabilmekte, bu nedenle tüm eyleme dayalı olanların şiirsel olduğu ve müzik ile güçlenmesi ile toplumları ve duyguları uyardığı belgindir.

Kuran boyutunda da her yazılan satır, bir anlam olduğu vurgusu taşınmalıdır.

| Meta Etik                                      | Uygulamalı Etik                              |
|--|--|
| Alfabe harfleri kullanabilirsin                | Azı, uygulamanın planı, projesidir           |
| Dil ve yazım kurallarına uyabilirsin           | Aklında olanların ötesi                      |
| Yazının bir amacı olmalı, algılanmalı          | Yüreğindeki de yazmalısın                    |
| Güzel yazı değil, anlamlı yazın olsun olur mu? | Moralsız, güçsüz demektir, ilk adım niyettir |

### Normatif Etik Yaklaşımı

### Değer Etiği



|  |  |
|--|--|
| Her yazılanlar bir kural gibi kalır<br>Ağızdan çıkan söz gibi de değil, geri alınmaz<br>Silgi yazılırken gerekir, yazıldıktan sonra değil<br>Senin yeminindir onlar, aman dikkat etmelisin | Bir yazı yazacaksan, değeri olsun<br>Şefkat dolu, insanlık dolu olsun<br>Kucaklasın insanları<br>Bir yemindir insanlara kalan, sevgi |
|--|--|

|   |  |
|---|--|
| <b>Yararcılık</b><br>Yazılanların bir anlamı olmalı<br>Fayda ötesi, insanlara bir şeyler katmalı<br>Hava, deniz ve kara derken bile doğayı sunmalı<br>Okuyanlara bir anlamı olmalı, yazının | <b>Hedonizm</b><br>Bu yazıyı gördünüz mü?<br>Adım yazıyor, zordur okuması<br>Benim evladım yazmış, ilk yazdığı<br>Saklayacağım, çok haz duyuyorum okuduğça |
|---|--|

|  |   |
|--|---|
| <b>Anarşik yaklaşım</b><br>Yazının anlamı nedir ki!<br>Bir süre sonra kalacak olan mezar taşında adın<br>Karşı çıkmalı, evrenle mücadele etmeli<br>Yazın, Dünyaya savaşın olmalı | <b>Bencilik</b><br>Yazılanlar dikkatlice oku<br>Bunun düzeyinde bir yazı okumamsındır<br>Uzmanlık ötesi, konu hakimiyeti<br>Seçilen kelimeler bile üstün yapıda |
|--|---|

|   |   |
|---|---|
| <b>İyi-Kötü</b><br>Yazdıkların iyi ve kötü olarak yorumlama<br>Fikirlerin sunulması, kişilik taktimi<br>Toplumda bağımsız ve özgün, özel olma<br>Ben yazdım demek, en güzeli olmalı | <b>Sorumluluk</b><br>Yazdıkların ile ilettiklerin önemli<br>Bir hekim, uzman, eğitimci<br>Sorumluluk olarak bir şeyler yazmalı<br>Ne yazdım, sevgi, seviyorum sizi, çok |
|---|---|

• **Din ile temellendirenler**

31/27 Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de arkasında yedi deniz daha katılarak yardımcı olsa, Allah'ın kelimeleri tükenmez. Allah **Aziz**'dir, **Hakim**'dir

Her insanın fikirleri, duyguları yaşam ile, oluşan süreç içinde devalı gelişim ve değişim boyutu olduğundan, yazma ile tükenmeyeceği için, durdurmanın olanağı da olamaz. Destek ve teşvik öne alınmalıdır.

|   |  |
|---|--|
| <b>Meta Etik</b><br>Yazıyı sınırlandırma, kişiliği sınırlandırma<br>İnsanların ağızını kapatma anlamına gelir<br>Söz, işitilmesi ötesinde, yazı tüm Evrene yayılmakta<br>Yapısal değil, kişilik boyutunda bakılmalı, sadece | <b>Uygulamalı Etik</b><br>Bir insanın devamlı yürümesinin anlamı<br>Spor yapmak için ise faydalı ve uygulanmalı<br>Devamlı tek bir harfi yazmak, ilk öğrenme ise gerekli<br>Peşin yargı gereksiz |
|---|--|

|  |   |
|--|---|
| <b>Normatif Etik Yaklaşımı</b><br>Kural diye koydukların engel olmamalı<br>Güzel diyerek, resim yapmasına engel olmak<br>Tenkit yeteneği daha hızlı ve ileridedir<br>Tenkit temelinde isen yazı yazan olmaz ki | <b>Değer Etiği</b><br>Yazılarında değer ve özellikle sevgi varsa<br>Okuyan belki as olsa bile<br>Bir mutluluk, tatlı duygular besler<br>Yazı değerli, örnek bile alınabilir |
|--|---|

|  |   |
|--|---|
| <b>Yararcılık</b><br>Kime, nerede, ne zaman yararlı olacağı bilinmez<br>Karlı yolda, dikkatli yürü, ayakkabın alt yapısı önemli<br>Ekvator da olan için önemsiz gibi görünebilir<br>Oda, sivrisinek, sıtma için tedbirli giyinebilir | <b>Hedonizm</b><br>İnsan yazdıkları ile haz duyabilir<br>Başkasının da yazdıkları mutluluk katabilir<br>İnsanın kendi duygu ve algısı önemlidir<br>Bir gülümseme bile yeterli olabilir, hisseden için |
|--|---|

|  |   |
|--|---|
| <b>Anarşik yaklaşım</b><br>Yazdıklarımı ben bile okumuyorum<br>Çocukların bile benim yazdıklarımdan nefret ediyor<br>Yazmasam dese, beni dinleyen yok<br>Ben yazayım, onlar isterse çöpe atsin | <b>Bencilik</b><br>Geçenlerde bir şiir yazdım<br>Mükemmel olmuştu<br>Yarışmaya gönderdim<br>Reddetmişler, zaten ne anlarlar şiirden |
|--|---|

|  |  |
|--|--|
| <b>İyi-Kötü</b><br>Yazı yazılıyorsa dolma kalem, mavi mürekkeple olur<br>El yazısı önemlidir, diğerleri uygun düşmez<br>Nerede yazılacak o yazı diye soruyorsun<br>Nikahta, evlilik cüzdanında olacak imzada derim | <b>Sorumluluk</b><br>İnsanlara bir yazı yazdıktan sonra en zor geleni<br>Altına kendi imzasını atmasıdır<br>Birçok kişi mahlas, bir lakap kullanır<br>Ben MAA derim, maarif anlaşılsın diyerek |
|--|--|

• **Din ile temellendirenler**

2/79 Yazıklar olsun o kişilere ki, kitabı kendi elleriyle yazarlar da sonra onunla basit bir karşılık satın alsınlar diye, "İşte bu, Allah katındandır!" derler. Vay haline onların, ellerinin yazdıkları yüzünden! Vay haline onların, kazanıp durdukları yüzünden

Her yazılan eğer bireye özgü, fikir ve düşüncelerini doğrudan özgün yazma yerine, bir zorbalık, bir kural ve emir olarak oluşturmaları, onlara kutsal ve çeşitli yüce sıfatlar eklemeleri anlamsız olmaktadır. Bir fikir, bir bilgi, aydınlatma ve başkası ile ilişki ve iletişim sağlasa bile, onun rızası ile olmalıdır. Bağımsızlık, eşitlik ve kardeşlik ilkesi önemsenmelidir.

|   |  |
|---|--|
| <b>Meta Etik</b><br>İnsanların serbest okuyup ve yazması doğru mudur?<br>Hatalı ve yanlış yöne kayabilirler<br>Kendileri mi yolu bulmalıdırlar<br>Birileri mi onlara yol göstermelidir? | <b>Uygulamalı Etik</b><br>Uygulama, devamlı değişmeli ve gelişmelidir<br>Kalıp değil, tekrarı önemli değil<br>Yaşam devamlı ise, değişim devamlıdır<br>Her kişi, kendi kıyafetine sığıyorsa, fikirde ayrı olmalı |
|---|--|

|   |   |
|---|---|
| <b>Normatif Etik Yaklaşımı</b><br>Kalıba uyarsan, yazılarının da aynı kalıpta olması<br>Seni rahat edebilir ama<br>Devamlı tekrarlananlardan olursun<br>Kendi benliğine uygun olan kalıbı nasıl bulacaksın? | <b>Değer Etiği</b><br>Her bireyin değer verdiği farklıdır<br>Sakın bunlara maddi açı katmayın<br>Bir öpücük, dünyaya bedel iken<br>Bunu anlamayan için zaten, ifade etmek bile gereksiz |
|---|---|

|   |  |
|---|--|
| <b>Yararcılık</b><br>Yazılara, değer ve zorbalık katmanın anlamı ne?<br>Değerde koşulurken, zorbadan kaçınılır<br>Fayda diye zarar empoze edilmesin<br>Zarar belirgin iken, fayda sonuçta açık olur | <b>Hedonizm</b><br>Kendi yazdıkların ile zevke varabilirsin<br>Başkası için ise hüzün olabilir<br>Senin tatlı değişin bana dokunuyor<br>Bırak zevk, bireylere kalsın |
|---|--|

|   |  |
|---|--|
| <b>Anarşik yaklaşım</b><br>Bu Evrenin bu şekilde olması, insanlar yüzünden<br>Bir lider çıkacak, asacak ve kesecek<br>Tanrı gücünü elinde tutacak<br>Tarih ise bunların yok oluşları ile doludur, ama | <b>Bencilik</b><br>Yazdıkların sana göre güzel, hatta kutsal olabilir<br>Yaratılış, yer çekimi dahil, senin elinde değil<br>Bencilik ile bunları kullanıyorsan<br>Bilim sayesinde unutma sakın |
|---|--|

|  |   |
|--|---|
| <b>İyi-Kötü</b><br>Ben teşekkür ederim, şeytana bile<br>Bize yanlış, zararı gösterir<br>Zaten, bize karışma etkisi bile yoktur<br>Yazılanları da okurum, ancak bireysel fikir olarak | <b>Sorumluluk</b><br>Her birey yazdıkları ile sorumludur<br>Başkasından kopya alması ise sorumsuzluk<br>Kopya ve aşırmanın anlamı nedir?<br>Sen kendin ol, kendini yaz insan, kişi desinler |
|--|---|

Her bakış her yaklaşım, kısaca zamana baki kalacak olan her yazı kutsaldır ancak etik olmalıdır.

Burada bir kişinin yazdıkları kişinin bağımsızlığı, bireyselliği ve insanlık boyutudur. Ancak sahtekarlık, aşırma, kopya zaten kabul edilemez olduğu için karşı çıkılmalıdır.

Örneğin Atatürk "Türk, öğren, çalış, güven" sözünün yorumlamasını yapabilirsin. Yorum sana ait olur, zarar ve kötülük taşımadıkça kabul edilebilir olmalıdır. **Türk**, ey nas, ey insan, ya sin gibi tanımlamalarda da vardır. **Öğün**, öğren, çalış ve İkra demektir. İkra, eğitim al ve eğitim ver, eğitimin devamlılığını ağla demektir. Oku adam ol anlamında ele alınmalıdır. **Çalış**; uğraş, didin, emek sarf et demek, Eski İbranice abd, ibadet demektir. **Güven**; inanmak, dayanmak,

güvenmek, iman demektir. Kısaca bu cümleyi farklı şekillerde yorumlama, sizin kişilik ve yapınızı ortaya koyabilir.

## Etik Prensipler

**ETİK:** **ethic**<sup>9</sup>; Etimoloji: orta İngilizcede etik, orta Fransızcadan alınmış, *ethique*, Latince'den *ethice*, Yunancadan *thik*, bu kelime *thikos*'dan türetilmiştir. 14. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır.

**1** Çoğul anlamda olmak üzere, tekil veya çoğul yapısında olmak üzere; ahlaksal görev ve zorunluluklar ile ne iyidir ve kötüdür ilişkisindeki disiplindir. (*plural but singular or plural in construction* : the discipline dealing with what is good and bad and with moral duty and obligation)

**2 a:** ahlak prensipler veya değerlerin dizeleri (a set of moral principles or values)

**b:** moral/ahlak değerlerin sistemi veya teorisi (a theory or system of moral values <sup>2</sup>the present-day materialistic *ethic*<sup>3</sup>)

**c** *plural but singular or plural in construction:* birey veya bir gruba hükmeden yönlendirici prensipler. (the principles of conduct governing an individual or a group <sup>2</sup>professional *ethics*<sup>3</sup>)

**d:** felsefeye yol gösterme (a guiding philosophy)

Burada görüleceği gibi, etik bir kural yerine, yönlendirici kuramsal ilkeler ve değer dizeleri olmaktadır. Bu açıdan ahlak felsefesi tanımını geçerli kabul edilebilir.

**Natural Law: (Doğal Hukuk-Tabii Hukuk):** Belli bir ülkede belli bir devrin gereksinimlerini ve insanlık duygularını en iyi karşılayan hukuk kuralları. İnsan tabiatında saklı bulunan ideal hukuktur.

Encyclopaedia Britannica'dan<sup>9</sup>; a system of right or justice held to be common to all humans and derived from nature rather than from the rules of society, or positive law (hak veya hukukun, toplum kuralları veya pozitif kanunlar yerine doğadan türetilerek tüm insanları genel kapsamıdır).

**(Doğal Yasalar):** Dinler/inanışlar sıklıkla doğal yasalara atıfta bulunurlar. Burada bizlere düşen, bilimsel verileri etiksel boyutla birleştirmemiz gerektiğidir. Doğada aslanın ceylanı yemesi normal olabilirken, sosyal yaşamda kabul edilemez.

Hekim doğal olarak insanlara şifa dağıtmak için yetiştirilen kişilerdir. Tanrısal saptanan yaşamı arttırabilmesi mümkün değildir, sadece kendisine verilen rolü oynamaktadır. Hekim bu görüşte büyücü gibi (şaman) bir rolde üstlenebildiği gözlenmektedir. Doğal yasaları, kısaca ölümü kontrol altına alabilen, doğal emirleri tersine çevirebilen, insanları iyileştiren kişi gibi bakıldığı da olmaktadır. İlişkiler hekimi dinlemek ve sizin anlayamayacağınız şeyleri bildiği için, onun kurallarına uymak zorunluluğu verilmektedir.

Bazı hekimlerin tedavi yaklaşımlarında, iyileşme sürecini bedenin kendi fizyolojik temellere bırakması, dağa ne yaparsa iyi yapar felsefesi içinde müdahaleci değil, izleyici olduğu görülmektedir. Hasta, hekim ve hastane ilişkilerinde bu yaklaşım çok iyi dengelenmesi gerekir. Yanlış anlaşılmaya yatkındır. Aşırılığa kaçmamak gerekir.

Kanıta dayalı tıp sistematiği dinler veya inanışlardaki gibi tartışılmaz bir boyut olarak ele alınmamalıdır. İspatlanmış bir şeyin tartışmasının yapılmaması gibi yaklaşımlar temel yapıya zarar verecektir. Bu değişmeyecek ise, bilimsel gelişme için araştırma ve yaklaşımların yapılma gereği ortadan kalkacaktır.

İncil sistematiğinde Tanrı kurallarının yaşamımızdaki uygulamaları vardır. Emirler ve kurallar uygulanmalıdır. Bu emirler kutsal ve Yüce Ruh yönetimindedirler.

Kuran sistematüğinde doğru ve yanlışın ayrılmasında referans olarak kullanılabileceğı görüşü hâkim iken, Kuran<sup>8</sup> hiçbir yerde kendisini tanımlarken emir/kanun olarak sıfatlandırmamıştır. Ayrıca Peygamber sadece tebliğ edicidir. Sorumlu doğrudan bireyin kendisidir (4/79). Kuran doğrudan bireye hitap etmektedir. Genel toplumsal algılama farkları nedeniyle aşağıda genel Kuran tanımlaması ve temel yaklaşımlar Kuran'dan alınan ayetler temelinde irdelenmektedir. MS 622 Medine Antlaşması ve 109/6: *Sizin din anlayışınız size ve benim din anlayışım da banadır*" ifadesi vardır, inançlara karışmak, sorgulamak, bir noktada bütünleştirmek yasak kapsamındadır.

Kuran<sup>8</sup> kelime anlamı olarak takdim/sunuş/resital demektir. Kendisini tanımladığı durumlar şunlardır. 1) Kitap (2/2, 3/7), 2) yol gösterici (2/2, 12/111, 31/2-3, 72/2); öğüt verici (21/10, 24/34, 54/17,22,32,40,51); hatırlatıcı (6/69); uyarıcı ((2/119, 11/2, 21/10); hatırlatıcı ((6/69, 20/3); ders verici (12/111, 54/17,22,32,40,51); açıklama yapan (4/26, 24/34); eğitici (96/4-5); iyi ve kötünün ayırıcısı (6/55); bilgi (2/120), 3) iyi ve güzelliğı oluşturucu (2/119, 11/2); aydınlatıcı (4/28); merhametli (112/111, 21/107, 31/3); doğurgan (6/155); ulu ve yüce (6/155), 4) doğal yasalar (31/31) ve 5) akıl, mantık (31/2-3) olup, yasal ve kanun şeklinde tanımlamalar toplumların kültürel yapılarına göre yorumlar veya Kuran'a bakış açısındaki değışiklikler oluşmaktadır.

Mübarek kitap tanımı (6/155) dışında yoktur. Bunun kutsal, ilahi eş anlamları da vardır. *"işte bu da indirdiğimiz kitaptır. O'na uyun ve korunun ki size rahmet edilsin"* anlamındadır. Burada kitaba uyulmasının gerekli olduğu net belirtilmektedir. Ancak korunma ile birlikte söylenmesi dikkat çekicidir. Korunma hata, yanlış yorumlamadan ve zarar oluşturma olasılığına karşı olur. Burada olaya kutsiyet katarak yanlış yoruma yönelmeden korunma ilk planda korunması gereken nesne olmaktadır.

İslam konusundaki ayetleri inceleyecek olursak (3/19, 85, 5/3, 6/14, 6/125, 9/73, 39/22, 49/14, 17, 61/7) bu konu daha netleşmiş olacaktır.

*"Allah katında din İslam'dır"* yaklaşımından iki açıdan bakılabilir.

1. Sadece İslamın geçerli olduğu yargısına varılmasıdır. Bunu iddia edenler, daha sonraki açıklamalarda her kavme peygamber geldiğı ve tüm peygamberlerin İslam'ı tebliğ etkileri dikkate alındığında, belirtilen durumun geçerli olmadığını ortaya koyar. Ancak; 49/14: *Bedeviler: "İman ettik." dediler. De ki: "Siz iman etmediniz. Ancak 'Eslemna/Müslüman' olduk deyin. İman sizin kalplerinize girmemiştir"*. Burada Eslemna/Müslümanlık kurala uymak anlamında olup, mümin/iman kelime anlamı olarak; inanma, dayanma, güvenme boyutu olarak manasından farklılaşmaktadır.

2. Bunun karşıt durumda, din kavramının İslam ile eşdeğer olduğu söylenebilir. Hıristiyanlık, Musevilik İslam kapsamında olduğu net olarak belirtilebilir. Bunun geçerli olduğu ortadadır. Özellikle kitaplara dayanan dinlerin aynı Tanrıdan geldiğı belirgindir. *"Kim İslam'dan/Allah'a teslim olmaktan gayrı bir din arayana artık o, ondan asla kabul edilmeyecektir"* notunda basit anlamdan daha çok felsefi olarak olaya bakmak gerekir.

Burada yorum yaparsak;

- A) Öncelikle inanış olarak farklı bir din oluşturma çabalarını yermektedir. Kısaca inanışların toplandığı yerdir. Bunun zıtlarına bakmak ile konu daha netleşecektir.
- B) İslam'ın bir teslimiyet olduğu ortaya konulmaktadır. Tutum ve davranışın bütünleşmesidir.
- C) Allah tanımlamasına bakmak gerekmektedir. Tanrı değıldir 44 Ayette, İlah değıldir 7 ayette geçmektedir, bir put/Tanrı değıl, Yaratıcı, sevgi ve bağışlayıcı öne çıkarılmaktadır.

Bu aşamadan sonra bazı noktaları dikkate almalıyız.

1. “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı/Allah’a teslim olmayı seçtim” denilmektedir. Dolayısıyla eski şekilde din olarak tanımlananların geçerli olmadığı, dinin bir kemale erme şeklinde düşünülmesi gerekir. Dinin kemale ermesi, onun batıl kalıplardan çıkarılmasıdır. Tarikatlardan kurtulmalıdır. İslam’da din adamı yoktur.

2. “Allah, iyiye ve güzele götürmek istediğinin göğsünü İslam’a açar” yaklaşımında, güzel ve iyilik olmayanın İslam ile ilintisi olamaz. Bu temel hedeflenendir. Amaç, tanımın kendisi olması gerekir.

3. “küfre sapmak” bunun İslam’ın karşıtıdır. Küfür temelde inkâr ise, bu hedefin, amacın restidir. Bu daha önce belirtildiği gibi, iyilik ve güzele götürmeyen yol, kişi, metot ve bunların tümüdür.

4. “Siz iman etmediniz. Ancak Müslüman olduk deyin. İman sizin kalplerinize girmemiştir” demektir. Burada kalıp ile soyut kavram belirgindir. İnsanlar kalıba girebilir, ama bunu vicdan, tutum ve davranışla bütünleşmediğinde iman sıfatını taşımamaktadır.

5. “yalanlar düzerek Allah’a iftira edenler” demektir. “Zulme bulaşmış kişiler topluluğunu doğruya ve güzele iletmez” yaklaşımını görmekteyiz. Burada İslam’ı kalıp şekline sokmak, onu dogmalarla tanımlamak şeklinde yorum yapmak hatalı olmasa gerek. Dolayısıyla klasik din adamının insanları ve toplumu güzele iletemeyeceği belirgindir.

İslam olarak belirli kuralları temel aldığınız zaman bunun adı Müslümanlık olmaktadır. Çünkü İslam tanımında kalplere giren duygu olması gerekir. Bunun sadece eylem olarak değil, davranışların birer tutum boyutuna gelmesi, insanla bütünleşmesi gereklidir. Dolayısıyla olayı sadece belirli kural veya kalıba sokmanız onu İslam formatından çıkarmanız demektir.

O durumda konu tanımını tersten almakla yapılır. İslam üzerine olmayanların sıfatlarıdır. Bunlar;

1. Zulme bulaşmış, hak yiyen ve adalet kavramı olmayanlar,
2. Doğru ve güzele ulaşmayanlar
3. Yalanlar söyleyerek iftira edenler, bunu bilerek ve kötülük için yapmak

İslam üzerinde olanların eylemleri ve sıfatları olarak tanımlananlar:

1. İyilik ve güzele ve barışa yönelik gitmek
2. Bunu kalpten, gönülden ve bilerek, inanarak, isteyerek yapmak

Her iki yaklaşımı bütünleştirdiğimiz zaman, İnancın iyilik ve güzele yönelmeyen ve gönülden/kalpten inanarak yapılmayan, zorla oluşanların dışındakilerin kabul görmeyeceğidir. İnanmayanlar ise hakkı ve adalet kavramı dışında olan, güzele ve doğruya ulaşmayan, bilerek yalan söyleyerek iftira edenler olmaktadır. Din adı altında güzel olmayan ve kötü davranış içinde olan zalimlerin, kısaca hakları ortadan kaldıranların ve bunu din olarak göstermelerinin geçerli olamayacağını belirtmektedir. Din ne zaman insanların adaleti ve kötülüğü üzerine ise inanış olarak kabul edilemez. Din veya inanışın ancak iyilik ve güzele yönelten ve bunu zorla değil, gönülden, isteyerek kalpten yapılması ile oluşabileceği belirtilmektedir. Din adamları kendi kalıplarının geçerli olduğunu iddia etmeleri bir yere varmayacaktır. Çünkü bunlara eğer güzel ve iyiliklere yönlendirmiyor ve gönülden değil ise inanış olmaz ve olmayacaktır.

Bu açıdan İslam bir kalp değil, bir hakikatin ki bu doğruluk, güzellik ve gönülden isteyerek yapılan eylemleri kapsayan işlev olmaktadır, Buna neden olan görüşlerin İslam üzerine olduğu söylenebilir.



Kuran insanları inanan veya inanmayan şeklinde ayırım yapmadan, kendisinin bir öğüt verici olduğunu vurgulayarak; a) aklını kullanan, kendi fikrini hür olarak kullanana, b) eğitilmiş ve akıllı olana, c) bir ders ve uyarıcı olması için idareci ve bireylere ve d) zararda ısrar ederseniz sosyal olarak başınıza gelecekleri hatırlatıcı olarak, tüm bireylere doğrudan, aracısız hitap etmektedir (2/44, 2/118, 2/120, 6/140, 11/24, 12/2, 15/99, 17/36, 21/10, 28/51, 29/43, 41/3, 54/17, 54/22, 54/32, 54/40, 54/51, 72/4, 73/4). İnsanlar arasındaki fark, iletişimde, ilişkilerde, birleşip, bütünleşmekte birbirlerini tanıyarak bütünlük sağlama açısından olduğu vurgulanmaktadır (49/13). Bize insanlar tarafından takdim edilen şekil ile Kuran tanımlamasının çok farklı olduğu belirgindir. Emir, kural ve kanun şeklinde tanımlama bir bakıma olayın kişisel ve geleneksel modüle sokularak kalıplaşmasıdır. Bu durumda Kuran bu yapıya İslam denilmemesi gerektiği, bu uygulamaları yapanlara, kuralcı olanlara Müslüman denilmesini belirtmektedir (6/125). Arada kalıp ile soyut anlam farkını ortaya koymaktadır. İbadetin yetersiz olduğu bildirilmektedir (6/158). İslam'ın bir yaşam biçim, düşünme sistematiği, tutum ve davranışlar yumağı olduğu belirtilmektedir (49/14). İnanışın aynı olduğu (3/19), tüm inananların (4/94), Hıristiyan ve Yahudilerin dahil (2/64) aynı inanışta oldukları, her inanışın bireyin kendisine ait olduğu (109/6), bizlerin kendimizden sorumlu olduğumuz ortaya konulmaktadır (2/44). Detayların temel olarak görülemeyeceği (3/7), bizlerle bütünleştirilemeyeceği net vurgulanmaktadır (40/5, 10/106). İnsanların inanışları ile değil, davranışlarından sorumlu olmaları gerektiği belirtilmektedir (9/74).

Kuran kendisinin temelde iki bölüm olduğu; a) temel hususlar ve b) tarihsel hikâyelerden oluştuğunu belirtmiş ve insanların bu tarihsel hikâyeleri esas alarak Kuran'a tenkit yönelttiklerini vurgulamaktadır (3/7, 6/159). Kuran'da zorlama, baskı, emir, ceza, yasa, emir ve kural şeklinde bir tanımlayıcı kelime olmadığı (4/94, 11/28, 33/60, 109/6) açık ifade edilmiştir. Bunun yanında bir ayette (2/256) "*dinde hiçbir şekilde zorlama/baskı/stres/emir yoktur*" ifadesi nettir. Bu şekilde zorlama yaklaşımın din adına yapan, dinde tam tersine olmasına karşın, din adamları olmuştur.

Tüm bunlar dikkate alındığında, olay belirli kurallar içinde ibadet yapmak inanış çerçevesinde olamaz. Aynı şekilde "belirli kalıpları kabul etmek" inanışlarda bile olmayı bilimsel olarak ortaya koymak olmamalıdır.

Kanıtı dayalı tıp sistematiğinde doğal yasalar fizyolojik veya fizyopatolojik bulgular veya izlemler olarak bakılmalıdır. Bu yapının giderek anlaşılması ile birlikte çok yönlü bir dengesizlikte denge olduğu görülmektedir. Doğal yapı bir karmaşa yumağında sistem oluşturmaz.

Yer çekimi kanunu bugün için kullanılan değil, öğretilen bir kanun olmaktadır. Quolon kanunu = karşılıklı çekim yasası temelde kullanılan formüldür.

Kanıtı dayalı tıp kavramında da her olgu biyolojik veya tıp temelinde doğrusal gibi bir doğal yasa gibi ele alınsa da her bireye göre ayrıcalıklı olma gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Sonuçta yine bir dengelemenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

**Categorical Imperatives (Kantian görüş, görev ve vazifeler/yaptırımlar): Kategorik Imperatif<sup>10</sup>:** İrade özgürlüğü ahlak ve ahlaklılığın ön kabulüdür.

I. Kant'ın bu konuda ifade ettiği ilkeler şöyle sıralanmıştır;

1. Genel bir yasa olmasını isteyeceğin ilkeye göre eyle
2. İnsanlığı kendisinde ve başkalarında hiçbir zaman bir araç değil hep bir amaç olarak göreceğin biçimde eyle
3. Her insanda insan onuruna saygı göster
4. Özgürlük ilkesine göre eyle

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; a moral obligation or command that is unconditionally and universally binding (genel oluşturulan ve duruma özgü olmayan kurallar ve ahlak zorunluluklardır).

İnsanların görev tanımlamasını yapmak, yapılacakları tanımlamak ile tüm toplumsal yaşamın düzene gireceği savına dayanmaktadır. Trafikte oluşturulan düzen ile kazaların oluşmayacağı ancak teorik varsayımdır. Kazalar kaçınılmazdır, ancak azaltılabilir. Bu açıdan bu yapı kesin kural yerine esnek, şartlara göre olması ve soyut kavramlar temelinde yapılandırılması daha uygundur. İşlevde temel alınan yaptırımdır. İnsanların robot gibi güdülmesine kadar yol açabilecek bir boyuta gidebileceği ve bireyin hakları çerçevesini, bireyin görevleri şeklinde sınırlandığı görülmektedir. Bireysel hür inanış ve insanın mutluluğu temelinde olması gereken dinler, ibadet tanımı altında bu forma sokulmaya çalışılmaktadır.

Hekimin görevleri ve yapması gereken, kısaca uyması gereken kurallar vardır. Kitapta yazılanları bilmeli ve uygulamalıdır. İletişim hastadan daha çok, kitaplardan elde edilen verilerin hastalara uyarlanması ve bir bakıma eldeki kumaşı hataya giydirmeye çalışmaktır. Uymayan veri, ya yanlışır veya nadir olgu niteliğindedir. Hasta ile ilişkili olması gerekmez, hasta sadece sorulan sorulara cevap vermeli ve verilen direktifleri yapmalıdır.

Hekim hastaya karşı bir görev veya vazife içinde yaklaşması, hekimi kalıpsal bir boyuta sokmaktadır. Bu durum temelde tarım kültüründe gözlenmektedir. Zamanımızda ise hekim hasta değil, tüm insanlığın danışmanı, özellikle hastaya karşı ona açıklama ve rıza alarak, onun talebini alarak, onu sağlığına kavuşturur. Sağlığına kavuşturamıyorsa bile, yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemelidir. Bu olmasa bile ağrısını kesmeli ona yardım etmekte başarısız olsa bile, ona zararının dokunmaması yaklaşımını benimsemeli, bu tutum ve davranışını genelleştirmesi gerekir.

Olaya görev yerine, empati yaparak, ben veya benim çocuğum olsa ben ne yapardım yaklaşımı içinde olmalıdır.

Hekimlik görevi veya sorumluluğu farklı boyutlara ulaşmıştır. Dolayısıyla bu kapsamda yapılandırılması yetersiz kalmaktadır.

Kanıtla dayalı tıptaki verileri görev ve vazife olarak ele almak yeterli olmamaktadır.

ÖRNEK: İlaç kullanımında tasarruf yapılabilmesi için, meslek içi kurulların oluşturulması ve bilimsel boyuta çıkarılması ile önemli tasarruflar sağlanmıştır. Ancak, yasal olarak itiraz edilemeyen ve tam bir kanun yapısında olmayan bütçe uygulama talimatlarında belirli bir kısıtlama getirilmiştir. Bununla kamusal olarak ödenen ilaç ücretlerinde azalma olmuştur. Buna karşın ilaçların toplan ülkede kullanımı artmıştır. Kamu tasarruftan söz ederken, bireyler daha fazla öder olmuşlardır.

Olay görevi yapmak değil, olay genel olarak belirli bir olumlu sonuca ulaşmaktır. Bu kavramda doğru kabul edilemez, çünkü ulaşılan sonuç bilimsel olduğu kadar doğrusal boyutta olmalıdır.

Kural ve yasalar temelde bireyler veya olaylar bazında kişileştirilmesi veya özgülleştirilmesi mahkemelerde olmaktadır. Burada da hekim, mahkemelerdeki hakim gibi, kanıtla dayalı olarak oluşan kuramsal yapıyı bireyselleştirmesi gerekir. Kalıpsal bir kural olarak algılanması doğrusal olarak kabul edilmemelidir.

Sonuçta bu sistem birey bazında belirli bir dengelemeye gereksinim duymaktadır. Kanıya dayalı tıp yapısında da yine kural ve ahlak zorlamalarını kalıpsal değil, soyut kavramsal olarak alınması daha gerçekçi olacaktır.

**Social Contract:** Bireyin hakları kurallar içinde kuşatılmış ve özgünlük ve özerklik elinden alınmıştır. Amirin temel oluşturduğu yapı geçerli görülmektedir. Üniversitelerde asistanların hocaya kesin uyması gerekir görüşü geçerlidir. Hemşirelerin de hekimin dediğini aynen yapması temel alınır. 1977 yılından bu yana bu Dünya Hemşirelik yapılanmasında, hemşire hekime değil, hasta menfaati öne çıkarılarak, hekimin order ancak hasta ile uyum sağlıyor ise yapması geçerli kılınmıştır. Hemşire artık hastasını temel almalıdır. Beslenemeyen bir kişiyi hekim dediği için değil, hasta alabilmesine göre beslemeli veya beslememelidir. Zaman bu şekilde yaptırımları ortadan kaldırmakta, hukuk yasaların üstünlüğünden, hakların üstünlüğüne dönüşmüştür.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; an actual or hypothetical agreement among individuals forming an organized society or between the community and the ruler that defines and limits the rights and duties of each (gerçek ve hipotetik/kuramsal anlaşma olup, bireylerin organize toplumlarda/demokratik kuruluşlarda veya toplum veya yöneten ergin tanımladığı sınırlar içindeki haklar ve görevlerin her biridir).

Hekim oluşturulan kurallar ve sistematik içinde kalmalıdır. Bir hastalığın tanısı için tanımlananlar vardır. Bu kesindir ve bu veriler olmadığında tanı konulamaz. Antibiyotik direnç test çıkmadan güçlü anti infektifler verilemez.

İletişim kurallar ve sosyal dengelerin sağlanmasına yöneliktir. Birey değil, kurullar etkindir. Bu yapı teorik güzel gibi görülse de zamanımızda en fazla hasta, hekim ve hastane iletişim bozuklukları bu tür yapılarda yaşanmaktadır. Klasik devlet memuru zihniyeti, hastaları çileden çıkarıcı yapı olarak kabul edilmektedir.

Haklar ve görevleri tanımlarken temelde bunların somut olmadığı, soyut kavramların da kişilerce doldurulabildiği gözlenecektir. Demokrasi halkın yöneticini seçmesi olarak çok kısa şekilde özetlenebilir. Ancak, hemen hemen her ülkenin seçim sistemi farklıdır. Her bir sistem tenkit edilse bile, yasal düzenlemeler yine farklılaşmaktadır. Bu açıdan haklar ve görevleri tanımlasak bile, uygulamalarda oldukça değişimler olmaktadır.

Sosyal olarak tanımlananlar geçerli olsa bile uygulamaların birey bazında dengelenmesi gerekli olmaktadır.

Kanıya dayalı tıp çerçevesi içinde, elde edilen yargının yine sosyal bir kalıp şeklinde sosyal bir uyarı şeklinde alınması daha gerçekçi olacaktır.

**Universal Prescriptivism (Etiksel kot, yaptırım, standartlar):** Bu yapıyı Sosyal Antropolojik açıdan, kültürler bireyin toplumda yaşayabilmesi için uyması gereken yaklaşımlar olarak ele almaktadırlar. Zamanımızda da etik yaptırımlar, kotlar, ilkeler, sosyal anlaşmalar bu gruba sokulabilir. Birey kendini kuşatılmış hissetmektedir. Bireyin hakları kurallar içinde kuşatılmış ve özgünlük ve özerklik elinden alınmıştır.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; the moral freedom guaranteed by **prescriptivism** is, notwithstanding its element of choice, compatible with a substantial amount of reasoning about moral judgments (1963 Hare, Freedom and Reason adlı kitabında özetlediği gibi; ahlak hürriyetler kotlarla garanti altına alınmalıdır, tercihe bağlı olan maddelere dayanmamalı, ahlak kanunların nedenselliğine dayanan unsurlara uygun olmalıdır).

Zamanımızda birçok konuda kod oluşturma, kısaca standartlaşmanın olayı çözümleneceği sanılmakta ise de temel olan uygulamadır. Haklar, hürriyet gibi tanımlamalar temelde soyuttur. Bu kurumların yorumuna açık olmaktadır. Yöneten lehine yorumlanması, sıklıkla rastlanmaktadır. Hasta ve hekim ilişkilerinde bu durum, temelde hasta lehine alınmalıdır. Hasta hakları, hekimin haklarını ortadan kaldırmadığı gibi, karşılıklı çatışır da kabul edilemez.

Kanıta dayalı tıp kavramında da elde edilen veriler bir kalıpsal yapı içinde değil, temel alınması gereken ve bu yapı üzerine belirli bir gelişmenin, irdelemenin yapılmasını zorunlu oluşması şeklinde ele alınması gerekir.

Tüm bildireler temelde bakıldığında karşılıklı hakları dengelediği, ortak bir anlaşma temelinde yapıldığını otaya koyacaktır. Temelde bir sosyal dengeleme yapısıdır.

**Egoizm (Bencilik):** Egoizm insan ve çocuklarda doğal olarak görülen bir yaklaşımdır. Erişkinlerde bu boyut başkalarının menfaati için, kendini fedakârca köprü yapma boyutuna gelmektedir. Uçaklarda devamlı olarak ilk oksijen maskesini kendiniz kullanmanız, daha sonra çocuklarınıza takmanız belirtilir. Temel unsur gidince, çocuklar kendileri oksijeni alamayacaklardır. Başkalarına zararı olmadığı sürece egoizm yanlış kabul edilmesi zordur.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>’dan; from Latin *ego*, “I”), in philosophy, an ethical theory holding that the good is based on the pursuit of self-interest (Latin kelime olarak ben anlamında olup, felsefede, etik teoriler en iyinin bireysel ilgi/menfaate dayalı olacağı temelindedir).

Hekim doğal olarak insanlara şifa dağıttıklarına göre toplum içinde ayrıcalık görmeleri gerekir. Herkes onlara saygı ve hürmet göstermelidirler. Bu nedenle hekim, toplumda iletişimlerde ilk sırada olması gerektir. Hastalar ise ona gereken yaklaşımı gösteren kişilerdir. Burada her kişinin kendi çıkarlarını daha iyi ve net göreceği düşüncesi ile hastaların aydınlatılarak onamlarının alınması öne çıkmaktadır. Bu bir egoizm yapısında değil, bireyin hakları ve kendi hakkını daha etkin koruyacağı düşüncesi ile yapılandırılmalıdır.

Kanıta dayalı tıp bir bakıma birey için en iyisidir şeklinde yorumlanabilir. Burada kesin fayda bazında ele alındığı görülecektir. Bu açıdan sofraya bir mum veya çiçek konulması yemek açısından kesin bir fayda olmadığı için egosantrik olarak yorumlanması ne kadar doğru olacaktır? Çünkü mum ve çiçeğin yemek yemekle bir kesin kanıta dayalı durumu olamaz. Ancak estetik ve güzellik olarak yorumlandığında bu kesin kanıt değil, duygusal bir veri olduğu için olay farklı boyutta çekilebilecektir. Bu açıdan her olay mutlak bireyin bakışı açısından alınması ile onun en iyi olduğu anlamına varılmamasını göstermektedir. Bireyin tercihi ile diğer kanıt yapısı uyum içinde olursa sorun gözlenmez. Ancak tersi olduğunda sorunlar arka arkaya gelebilir. Bu açıdan kanıta dayalı tıp bireyin isteği ile uyumuna göre ayrıcalık gösterecektir.

Sonuçta bireyin arzusu ile kanıta dayalı tıp birlikte bir dengelemeyi gerekli kılmaktadır.

**Deontoloji<sup>11</sup>:** Deontoloji: Yunanca “to deon=ödev”, “telos=son” ve “logos=bilim / mantık / nedensellik”; *nedenselliğin/bilimin/mantığın ödevleri* anlamına gelen Yunanca sözcüklerden türemiş olup, deontoloji ödevleri konu alan disiplindir. Teleolojik etiğin karşısında yer alan, ahlaki ödev ve yükümlülüğün doğası üzerinde durur.

**Teleolojik Etik:** Ahlaki eylemin değerini belirleyen şeyin eylemin ürettiği sonuç olduğunu ileri süren normatif etiktir.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>dan; in philosophy, ethical theories that place special emphasis on the relationship between duty and the morality of human actions. **Deontology** (Greek *deon*, “duty,” and *logos*, “science”) consequently focuses on logic and ethics. No attempt is made in such theories to explicate specific moral obligations (felsefede etik teoriler görev ve insan davranışlarının ahlak ile ilişkisine özel yer veren teorilerdir. Latincedeki görev ve bilim mantık ve etik üzerinde merkezileşmektedir. Özel ahlak zorunluluklar üzerinde açıklayıcı girişimlerde bulunmamaktadır.)

Sıklıkla tıpta kullanılan disipline yaklaşım olup, yaklaşımlar ve yapılacaklar her durum için farklı olmak üzere daha önceden çerçeveslendirilmesidir. Sonuca göre değil, gidilen yol/metot ve yaklaşımlar daha önemlidir.

Hekim belirli ilkeler altında yaklaşımlarını yapmalıdır. İlişkilerin temel ilkeleri **a) güven, b) sadakat ve c) sır saklama** temelinde olmalıdır. Medikal yaklaşımlarda uyması gereken etik ilkelerin deontolojik temelleri de **a) Yararlılık, b) zarar vermeme, c) özerkliğe saygı ve d) adalet** kapsamında olmalıdır. Bu ilkelere uymak hekimin yapması gerekenlerdir. İlişkiler bu ilkeler temelinde gelişmelidir. Ulaşılan boyuttan daha çok, ulaşılması için güdülen metot daha önemli olmaktadır. İlişkilerin kurulma boyutu öne çıkar.

Kanıta dayalı tıp kavramında temel olarak alınan yararlı olanın uygulanması olarak ele alınabilir. Bu yaklaşım ile deontolojideki “yararlılık” ilkesi uyum içinde olmaktadır. Ancak deontolojide yararlı olmasa da zararı olmayan şeylerinde uygulanabileceği de dikkatlerden kaçmamalıdır.

Kanıta dayalı tıp kavramı deontolojideki temel ilke ve görevler niteliğinde yapılarak, diğer parametrelerin de yapılmasını gündeme getirmelidir.

**Prima Facie:** İlk bakışta göze çarpan, ilk bakışta açıkça görülen, ayrı bir tanıma ihtiyaç göstermeyen demektir.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>dan; that label for the quite distinct metaethical position held by Ross—and incidentally by Sidgwick as well—and refer to the normative position by the more descriptive label, an “ethic of **prima facie** duties.” (normatif pozisyonadaki daha tanımlayıcı sınıflandırma etik )

Her birey farklı olup, durum ve şartlara göre yaklaşım yapmaktır. Yaşamsal hazırlıklar bu an içindir. Acil eğitim, olay olduğu anda faydalanmak için yapılmaktadır. Hastalık yok hasta vardır bu felsefenin bir yansımasıdır.

Hekim şartlara göre kendi aklı, bilgisi, tecrübeleri ile o anda bulunduğu çözümün doğruluğudur. Hekim bu yaklaşım için hastalarla iletişim kurması ve daha doğruyu birlikte bulması beklenir. Ancak acil durumlarda bu olanağı da sıklıkla bulamaz. Bu yaklaşımın sadece acil yaklaşımlar için sıklıkla uygulandığını görmekteyiz.

Kanıta dayalı tıp kavramında bir mendil ile kanamayı durdurma eylemi kabul göremez. Ancak acil ve ilk durumla karşılaşmada, başka tercih olmadığı için, temiz bir mendil ile kanamayı kompres etmek doğrusal yaklaşımdır.

Bu açıdan şartlar, çevreye ve imkanlara göre değişim gösteren durum, kanıta dayalı tıp ile uyum sağlaması beklenmemelidir.

Hukukta da acil durumun irdelenmesi ve yargısal kararı farklı olmaktadır.

**Consequentialism (sonuççuluk):** Burada önemli olan sonuçta varılandır. Metot ve yaklaşım önemli değildir. Bu acımasız bir hekimliğe yol açabildiği gibi, kişiler açısından kabul edilemeyebilir olabilecektir. Deontoloji de ise metot ve yaklaşımlar önemlidir. İşe başlarken



sonucun kestirilmesi medikal açıdan zor olabilmekte, hekim hakları hastasına sonucu garanti etmemeyi getirmektedir.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; Normative ethics seeks to set norms or standards for conduct. The term is commonly used in reference to the discussion of general theories about what one ought to do, a central part of Western ethics since ancient times. The simplest form of consequentialism is classical **Utilitarianism**, which holds that every action is to be judged good or bad according to whether its consequences do more than any alternative action to increase—or, if that is impossible, to limit any unavoidable decrease in—the net balance of pleasure over pain in the universe (davranışlar için standart ve kuralların oluşturulması için çaba sarf eden normatif etikdir. Bu terim genel kullanılan kuramların biz ne yapmalıyız şeklinde tartışılmasının kaynağının genellikle kullanılmasıdır. Sonuççuluğun basit formu klasik yararlıdır. Her davranışın iyi veya kötü olarak yorumlanabilmesi için sonucuna bakmalı, kaçınılmaz azalma sınırının oluşması, kısaca ıstırap ve memnuniyetin üniversal net dengelemedir.)

Hekim alacağı sonuca göre yaklaşımları planlar. Burada hasta ve hekim ilişkilerinde hekim sonuç konusunda garanti vermemesi bir hekimlik hakkıdır. İletişimde sonuca göre ilişki oluşturulması, birçok sorunları beraberinde getirecektir. Bu tip iletişimlerin estetik cerrahi yaklaşımlarında geliştiği gözlenmektedir.

Kanıtla dayalı tıp kavramı ile uyum göstermektedir. Yararlı olduğu kesin olan şeyi uygulamalıyız. “Sonuç almak önemlidir” yaklaşımı ile hekimlikteki yaklaşımlar farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Amaç sadece sonuç almak değil, metod ve uygulamanın tıp bilimine uygun olması da gerekir. Kesin etkili olan bir ilacı, hastaya yan etki veya tesir yapma ile hastanın istememesi durumunda veremezsiniz. Açlık grevinde olanları beslerseniz ölmeyeceği kesin veri olmasına karşın besleyemezsiniz, sadece daha uzun yaşayabilmesi için şekerli sıvı ile besleyebilirsiniz.

**Utility (Yararlılık)**<sup>11</sup>: Öncelikle normatif ya da kural koyucu bir etik anlayışını tanımlar. Ahlaki bir değer teorisi olarak yararlılığın bilinen en basit tanımı şudur: Bir eylemin ahlaken iyi bir eylem olabilmesi için onun eylemden etkilenen en yüksek sayıda insan için en yüksek mutluluğu meydana getirmesidir. Yarar ya da “en yüksek mutluluk ilkesi” olarak bilinen ilkeye göre bir eylemin ahlaki değerinin onun yarattığı iyilik, daha doğrusu ürettiği haz ya da yarar oluşumuna katkıda bulunduğu refah ile ölçülmektedir.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; Utilitarianism is among those moral theories, often called teleological (concerning ends or purposes), that derive judgments about right or wrong from judgments about the quality of certain states of affairs—*e.g.*, the quality of people's lives. (Ahlak teorileri içinde amacın sonucunu ilgilendiren olup, doğru veya yanlışın kararı işlerin belirli durumu ile ölçülmekte, yaşam kalitesi buna örnek olarak sunulabilir.)

Yararlılık ve sonuççuluk, zamanımızda sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Bu yöntemi genellikle güçlüler kullanmaktadırlar. Irak işgali dâhil birçok yaklaşımın bu felsefeye dayandığı söylenebilir. Sonuç için her şey mubahtır, bana zararı olmayan bin yıl yaşasın gibi yaklaşımlar bu görüşleri yansıtır.

Hekim alacağı sonuca göre yaklaşımları planlar. Burada hasta ve hekim ilişkilerinde hekim sonuç konusunda garanti vermemesi bir hekimlik hakkıdır. İletişimde sonuca göre ilişki oluşturulması, birçok sorunları beraberinde getirecektir. Bu tip iletişimlerin estetik cerrahi yaklaşımlarında geliştiği gözlenmektedir.

Yararlılıkta da yararlı olduğu sürece yaklaşımların olur alması yaklaşımı güdülmektedir. Kişiler istemeden yararlı olacağı düşünülerek işlem yapılmalı mıdır?

Bu yararlılık yaklaşımında çözülmesi gereken bir iletişimdir. Hekim hastasına yaptığı için yararına inandırması için, ikna türünde bir iletişim kurmaktadır.

Kanıtla dayalı tıp felsefesi olarak belirtilebilir. Kanıtla dayalı uygulamayı yararlı olduğu kesin olarak ispatlandığı için uygulamanız gerekir. Bunun aksi geçerli ise, kanıtla dayalı olarak tam yararlı olduğu gösterilmemişse, uygulanmamalı mıdır?

Sorun yararlı olduğu kesin olsa bile hekimlikte uygulanabilir olması veya olmamasıdır. Hekim sonuçta daima yararlı olmaya çalışır, ama mesleğinde birçok uygulamalar futile denilen yararsız yaklaşımlarla sürdürülmektedir. İleri derecede kanserli hastanın tedavi edilmemesi gerekir gibi yargı hiçbir zaman kabul görmeyecek, tartışılmaya devam edilecektir. Aynı durum fetal yaşamda bebeğin tahliyesinde de gündeme gelmektedir. Karar vermek sanıldığı kadar kolay olmamaktadır.

**Virtue/Değer Teorisi<sup>11</sup>:** Değer: Ahlak ya da değerler felsefesinde olgu bilincinde sonra ortaya çıkan ve olguya belli duyguları arzuları ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavrı.

Değer söz konusu olduğunda işe mutlaka öznenin, kişiliğin karışması gerekir Diğer ölçüt olarak olanla olması gereken ayırımını içerir ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görülebilir.

Genellikle “değer<sup>12</sup>” denen şeylere baktığımızda büyük bir çeşitlilikle karşı karşıya geliriz. Sevgiye, saygıya, dürüstlüğe, doğruluğa değer denildiği gibi bilime sanata felsefeye, eşitliğe de değer deniyor. Gerek değer gerekse değerlerin sırf insanla doğrudan veya dolaylı sırf insanla ve anlama ilgili olduğunu unutmamak gerekir.

Değerler ve Ahlak birbiri ile yakın ilişki içinde olan iki kavramdır. Ahlak bir yönü ile değerler dünyasının bir parçasıdır. Değer kendisine yöneldiğimiz özelliktir. Ahlak ise ne tür değerlere yemlenmesini gerektiğini belirler.

Ahlak konusu da insan, toplum, davranışlar ve birtakım süreçlerdir<sup>13</sup>.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>’dan; “conformity of life and conduct with the principles of morality.” (Hıristiyan etiğin temellerinden olup, yaşamın ve yaşayışın/işlerin ahlak temelleri üzerinde uyumluluğudur.)

Hasta, hekim ve hastane açısından etiksel değerler devamlı gündeme getirilir. Ancak, temel alınan veya kastedilenler farklı olabilmektedir. Bu birçok yerde tanımlama olarak, **vicdan-iffet-namus** şeklinde ele alındığı görülmektedir. Bu durumda olay daha soyut olmakta, anlaşılması veya kastedileni anlamak daha zorlaşmaktadır.

Hasta, hekim ve hastane iletişimlerini açısından toplumun ve bireylerin değerleri ve algılamaları dikkate alınmadan hiçbir yaklaşım yapılmamalıdır.

Kanıtla dayalı tıp kavramında bireylerin değerinden daha çok, daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar geçerlidir. Yahova şahitleri inancında kan verilmesi ve alınması kabul görmemektedir. Bu inanca karşı kanamalı durumlarda kan verilmesi kanıtla dayalı olduğu için inancın dikkate alınmamasını gerekli kılar.

Her birey açısından farklı değerler olduğu dikkate alınarak, kanıtla dayalı bile olsa uygulamada mutlaka bireyin aydınlatarak onamının alınması gerekir. Onam verilen bilgi ile hastayı zorlama değil, verilen bilgiden sonra kişinin ikna edilerek, önerileri kabul ederek veya öneriler arasından seçim yaparak hekimden kendisi hakkında talepte bulunmaktır.

**Moralite/ahlak<sup>11</sup>:** **Ahlak felsefesi** ahlak adı verdiğimiz olguya yönelen felsefe disiplini. Bir başka deyişle, ahlakın eylemin pratiği olduğu yerde, etik, eylemin teorisi olmak durumundadır.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; The question fared no better with the emotivity. They defined morality so broadly that anything an individual desires can be considered to be **moral**. Thus there can be no conflict between morality and self-interest, and if anyone asks "Why should I be **moral**?" the emotivism response would be to say "Because whatever you must approve of doing is, by definition, your morality." Here the question is effectively being rejected as senseless, but this reply does nothing to persuade the questioners to act in a benevolent or socially desirable way. It merely tells them that no matter how antisocial their actions may be, they can still be **moral** as the emotivity define the term. (Duygusalılara göre bireyin tüm arzuları/vicdani duyguları ahlak olarak tanımlanmaktadır.)

Hekim için, doğrunun uygulaması olan ahlaklı olmayı bireysel ve toplumsal olarak öngörülen, olmaz ise olmaz koşul olarak aranmaktadır. Hekimler için neden ahlaklı olması gerektiği sorgusu değil, mutlaka ahlaklı olmasının gerektiği kural olarak tanımlanmaktadır. Tüm toplumda ahlaklı insan sıfatı, genel olarak bireyi fakir, zengin, güçlü, zayıf, bebek, erişkin, kız ve erkek farklılığına bakmadan durumlarına göre eşit yaklaşım yapan kişi olarak tanımlar. Bu durum toplum veya topluluklara göre ahlak anlayışı değiştiği için bazen sorumlara neden olabilmektedir. Burada en tanımlayıcı faktör kültürel özellikler olmaktadır.

Ahlak belirli kalıpsal boyutu temel almaktadır. Ahlak felsefesi ise bu boyutu düşünce temeline aktarmaktadır. Bu açıdan ahlak kalıpsal iken, ahlak felsefesi düşünsel olmaktadır.

Kanıta dayalı tıp eğer ahlak kuramı içinde kalır ve toplumun görüşü veya değerleri içinde kalıplaşır ise, uygulamalar devalı birbirini tekrar edip durur. Bu açıdan mutlaka irdeleme boyutuna çıkılmalıdır.

**Intuitionism/sezgisel:** Bir insanın doğuştan gelen ve zamanla geliştirdiği sezgisi vardır. Bu sezgi doğuştan, doğu kültürüne göre bebens ve insancıl olarak ele alınırken, batı yaklaşımına göre günahkar ve şeytanidir. Her insan dünyadan aldığı zevk veya algılamaya göre mutludur. Bir tatlıyı seven için bal tatlıdır. Nefret eden, ekşiyi seven için ise kusturucu olabilir. Bu açıdan bireyin arzusu önemli yer tutar.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; **Intuitionism** indicates that ends other than happiness might be acceptable, and that guidelines other than those that promote happiness might be suitable means to an end. (Mutluluk dışındaki sonlanmalarda kabul edilebilir olması için, mutluluğa neden olabilecek, ona yol gösterebilecek yapıya uygun olması anlamındadır.)

Hekim hastanın sezgisi ile kendi ifadesi arasında bir iletişim bağı kurmalıdır. Bilgilendirme ve onam bir bakıma kişilerin sezgisel yapısını da ortaya koymaktadır. Çocukların yaş dönemlerine göre sezgileri farklı olduğu için, hekimin yaklaşımları da ayrıcalıklı olmalıdır. 6 yaşından önce, bir çocuk dün, bugün ve yarını tanımlayamaz. Kullanır, ama anlayarak belirtmez. 12 yaşından önce de gülün diken kavramını anlaması beklenemez. Bu nedenle her hasta da sezgisel yapısı farklı olacağı ve hekimin belirttiği ile hastanın algıladığının ayrıcalıklı olduğu ve olacağı bir iletişim olayı olarak bilinmelidir. Bu durumu kavrayan hekim, iletişimini de ona göre kuracak ve iletişim kazaları olmadan önleyebilecektir.

Vicdanın tamamen serbest anlamda kullanımı ile varılacak sonuçlar, kanıta dayalı tıp kavramı ile zıt olmaktadır. Burada kanıt değil, kişinin duygusal yapısı öne çıkmaktadır. Bu açıdan bu boyutun kanıta dayalı tıpta algılanması bile neredeyse imkansız olacaktır.

Bir cerrahın ameliyat yaparken bazı yaklaşımları onun doğrudan inisiyatifini öne çıkarmaktadır. Bu inisiyatif, bilimsel ve beceri niteliğinde olursa olumlu olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla belirli bir boyutta kalmak koşulu ile sezgisel olmayı korumak gerekebilir.

**Relativizm / izafiyet -görecelik-bağlantıcılık:** İnsanlar kendi vicdanlarına göre davransalar, tüm dünya güzelleşecektir yaklaşımı bu görüşleri yansıtmaktadır. Birey veya toplumun ahlaki temel alınmaktadır. İnsan kötü veya aptal değildir. Her şeyde bir görecelik vardır ve rölatiftir. Her birey oluşan olayı farklı algılamaktadır. Bu bireyselliği gündeme getirmektedir.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'dan; the view that what is right or wrong and good or bad is not absolute but variable and relative, depending on the person, circumstances, or social situation. Ethical **relativism** is, rather, the view that what is really right depends solely upon what the individual or the society thinks is right. Because what one thinks will vary with time and place, what is right will also vary accordingly. Ethical **relativism** is, therefore, a view about the truth status of moral principles, according to which changing and even conflicting moral principles are equally true, so that there is no objective way of justifying any principle as valid for all people and all societies. (doğru veya yanlış, iyi veya kötü somut değildir, değişken ve soyuttur, her kişiye, ortama göre değişir ve sosyal yapıya göre de farklıdır. Bireyin ve sosyal düşüncenin doğru olduğu şeklinde etiksel yorumlanmaktadır. Tüm insanlar ve toplum için objektif kesinlik durumu olamayacağını belirtmektedir.)

Etik ahlak temelinde yapılandırılmaktadır. Buna karşın rölatif yaklaşımlar oluşmaktadır. İletişimler bu nedenle birinde kalıpsal, diğerinde ise görecelidir. Her ikisi de değer yargılarına bağlı oluşmaktadır. Birinde değer yargısı toplumsal, diğerinde ise olaylara göre bireye daha çok bağımlı ve görecelidir. İlişkiler bu nedenle sıklıkla yorumlanacaktır. Hekim yaptığı yaklaşım nedeniyle iletişim boyutu ve oluşturduğu ilişkiler nedeniyle değerlendirilmektedir.

Kanıta dayalı tıp oluşumun da bir görecelik oluşur. Bunu kesin grupsal ve tam doğru olarak almak, bireyin görüşünün boyutunu ortaya koymaktadır. Temel olarak kavram kesin kalıpcı değil, irdelenebilir olarak ele alınır ve her kanıtın kendine göre bir göreceliği olduğu dikkate alınır sorun oluşmayacaktır. Katı kuramsal olarak irdelenmenin ise sorunlara neden olabileceği ortadadır.

**Haklar/Rights:** Her bireyin hakları önceliklidir. Bu durumlar sıklıkla insan yokluğunda fark etmektedir. Kısaca başkalarının hakkı zedelenmesi ile ortaya çıkacaktır.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>'da insan hakları, kadın hakları, hayvan hakları şeklinde her şarta göre farklı tanımlamalar dikkati çekmektedir.

Hekim hukukun üstünlüğü (hakların üstünlüğü) çerçevesinden olaya bakmalı ve bu yolla iletişime geçmelidir. Aydınlatılma ile onam alma bu açıdan, kısaca hakların yerine getirilmesi açısından önemli yer almaktadır. Haklar soyut kavramlardan somut verilere dönüşmüştür.

Her bir insan mutlaka kesin kanıta dayalı durumu alması bir temel hakkı olarak nitelenebilir. Ancak bunun dışında daha genişletilmiş hakka da sahip olduğu veya olacağı dikkatlerden kaçmamalıdır.

Turist olarak temiz bir yatak istemek doğal ise de beş yıldızlı bir hizmeti almak isteyebilecek hakkınız da olmalıdır. Bu açıdan kanıt belirli bir hizmetin temeli veya basamağı olarak nitelendirilmelidir.

**Realizm/gerçekçilik:** Gerçek nedir konusu, gerçeğin bireyin tanımlamasına göre farklılıklar göstermektedir. Bir kişi için net olan, diğeri için sanal olabilir. Bir kırmızı gülün anlamını tanımlamak için bunun ifade ettikleri bilinmelidir. Japonların ikebanası/çiçek hazırlama durumlarında, belirlenen bir şiirsel anlam ve anlatılmak istenen semboller varken, bu bizler için, güzel bir çiçek aranjmanı olmaktadır. Sosyal konularda insanların birbirleri ile anlaşabilmeleri için, olayı açıklamakta, yorumlarken, kendi çıkış açılarını sunmaları gerekli olmaktadır. Demokrasi, laiklik gibi kavramlara yorum getirmeden önce, bu kavramlardan anladığımızı belirttikten sonra olayı yorumlamanız anlaşılmayı sağlayacağı unutulmamalıdır.

Encyclopaedia Britannica<sup>9</sup>’dan; in philosophy, the viewpoint that accords to the objects of knowledge an existence that is independent of whether anyone is perceiving or thinking about them. (Nesne ve bilginin uyumundaki bakış açısı, her bireyin algılaması veya konu hakkındaki düşüncesine göre bağımsız gelişmektedir.)

Hekimin realist olması gerekir. Fizik inceleme tamamen objektif veri ile olmalıdır. Hekim ateşin anlamını bilimsel olarak irdelerken, hasta ateşim var iyileşmedim demektir. Bu nedenle hekim realist olanları da hastanın açısından realizme dönüştürmeli, onların penceresinden, empati yaparak ele almalıdır. Bu şekilde iletişim etkin ve doğrusal olarak kurulabilir.

Kanıtla dayalı tıp bir realistik düşünce yapısını ortaya çıkarmaktadır. Gerçekçi olmayan uygulanmamalıdır. Bu temelde uygun olarak gözlenebilir. Ancak hasta siz olduğunuzda, bazı yaklaşımlar kanıtla dayalı olmadığı için uygulanmadığında, neler düşünebileceğinizi varsaymalısınız. Zakkum suyunun toplumda önemli bir boyut kazanması, kanıtla dayalı tıp kavramında etkin olmadığı gösterilse bile, insanların bir ümit gibi, faydası olmasa da kullandıkları yöntem olmuştur. Zehirli olması nedeniyle birçok kişinin ölümüne neden olmuş olsa bile, kişiler gerçekçilik yerine, umutlarını korumak amacıyla kullanmışlardır.

Kanıtla dayalı tıp bir bakıma kanıtla dayalı yaklaşımdır. Burada kanıtın kesinlik durumu ne kadar güçlü ise kuramsal yapısı o kadar güçlü olmaktadır. Bu açıdan A, B ve C grubu çalışmalara göre yaptırımı artmaktadır.

**Kesin Kurallara Dayalı Yaklaşımlar:** Kurallar esnetilemez ve kesindir. Tıpta bu yaklaşım istenmeyen durumdur. Hastanın verilerine göre işlemler ayarlanmalı ve uyarlanmalıdır. Temel olan kitabı bilgi değil, hastadır.

Hekim kitabın dediğini uygulamak ister ve iletişimde katı ve kalıpsaldır. Hasta ikinci plandadır. Kalıpçı değil, gereksinimlere ve şartlara göre, sorumluluk olarak yaklaşım yapmalıdır. Bireysel temelli olması esastır. Tıpta “**hastalık yok hasta vardır**” bunu kısaca özetlemektedir. Temelde inanışlarda altın kural olarak sunulan “**başkasına, kendine yapılmasını istediğin gibi davran**” veya “**kendin için istediğini, başkası içinde iste**” yaklaşımı, kısaca empati esas alınmalıdır. Sempatide acıma/merhamet vardır.

Kanıtla dayalı tıp kesin kuramsal olarak alındığında hekimlik mesleği oldukça zarar görebilir. Hekimin inisiyatifi ortadan kaldırılmamalıdır.

Bunun aksi bir görüş olarak alınmasa da kanıtla dayalı kesin faydalı uygulamaların bireylere uygulanma zorunluluğudur. Hukuksal açıdan kanıtla dayalı ve kesinlik olan verilerin hekimlerce uygulanmaması, hukuksal olarak ceza yaptırımı kapsamı içinde



alınmaktadır. Bu kesinlik, dikkat, özen ve ihmal boyutunda olmamalıdır. Bilgisizlik veya kanıt olarak faydalı olduğunu bilmemek kabul edilmez, bilgiyi sorgulamadığı için ihmal niteliğinde olduğu varsayılacaktır.

**Yararcılığa/utilitarian Dayalı Yaklaşımlar:** Önemli olan yararlı olmasıdır. Köşeyi dönme şeklinde ele alınan ve zamanımızda birçok kimse tarafından geçerli alınan bir felsefedir.

Hekim yararlı olma yerine zararlı olmama prensibini öne çıkararak iletişim kurması zamanımızda dada kabul edilebilen bir durumdur.

Kanıta dayalı tıp kapsamında temel amaç yararı olduğu ispat edilenlerdir. Bu açıdan bu sistematige uygundur. Ancak hekimler birçok yaklaşımı yararlı olduğu kesin olduğundan değil, yararına inandığı veya varsaydığı için yapmaktadırlar.

**Virtue/namusa Dayalı Yaklaşımlar:** Kurallar değil, vicdan, namus ve duygusal boyuttaki ahlak gibi prensipler öncelikle ele alınmaktadır. Namus cinayetleri buna örnek gösterilebilir. Takdim uygun iken, eylem tamamen kabul edilemez boyuta çıkabilmektedir.

Hekim elbet hastanın namusu ile ilgili gerekli özeni göstermeli ve bu konuda iletişimlerine dikkat etmelidir. Ancak namus meselesi diye, memedeki kitleyi kaçırmaması kabul edilebilir davranış değildir. Kadın doğum hekimlerinin tümünden bayan olmasına kadar giden bu yolda, hekim kavram kargasına düşmeden iletişim oluşturmalıdır.

Bu yaklaşımlar ahlak kuramı içinde olmaktadır. Kanıt burada toplumun değer yargıları ve inanışları ile töreleri arasında olmaktadır. Bu açıdan kanıt bağımsız olmadığı sürece ahlak kuramsalı içinde kalacaktır.

**Bakıma/care Dayalı Yaklaşımlar:** Her toplumda ve her olayda farklı gereksinimler olabilecektir. İnsanların istemediği bir yaklaşımı yapamayabilirsiniz. Dolayısıyla bakım, tıbbi gereksinimlerle, bireysel/sosyal gereksinimlere göre yapılmaktadır.

Hekim hasta bakımı temelinde yaklaşımları planlamakta ve buna göre iletişim kurmaktadır. Bu genel eğitilen yaklaşım grubu içindedir.

Kanıta dayalı tıp kapsamında en fazla tenkit edilen kuram bu olmaktadır. Her hasta ve bakım ayrıcalığı nedeniyle olaylar veya veriler standart olamaz. Standart olamaya durumlar için kanıta dayalı tıp kavramında tartışmalar olacaktır.

Fransa'nın güney bölgesinde daha düşük damar sertliği, kırmızı şaraba nedenli olarak gösterilmektedir. Buradaki kuram aynı yaklaşıma karşın, aradaki Akdeniz kuşağı ve bunun sonucu beslenme durumudur. Bu gerçekte bakıma dayalı bir kanıt veri midir? Dolayısıyla toplumlardaki yaşamsal farklılıkları standardize etmek zordur.

**Case/olgu Temelli Yaklaşımlar:** Hastalık yok, hasta vardır bunu belirtmektedir. Tüm yaklaşımlar bireye göre yapılandırılmaktadır. Zamanımızda hakların temel alınması veya hukukun üstünlüğünün dayandığı temel olguya dayandırılmasıdır. Mahkemeler yasaların bireyselleştirilmesi işlemini sosyal olarak yapan kurumlardır.

Hekim hastalık yoktur, hasta vardır prensibini bu temeli üstün kılmak için belirtmektedir. İlişkilerin özel olması ve iletişimlerin de özgün olmasını gerektirir. Bu bir hekimlik sanatını da oluşturmaktadır. Bakım temeli ile olgu temeli bütünleştirilerek yaklaşımların planlandığı ve buna göre iletişim geliştirildiği gözlenmektedir. Yoğun bakımda yaşamsal mücadele içinde olanların yakınları ile kurulacak iletişimin çok farklı boyutta olması doğal karşılanmalıdır.

“*Hastalık yoktur, hasta vardır*” kuramı, kanıta dayalı tıp kapsamında kabul edilmesi zor bir ilkedir. Ancak, bunun hekimlik mesleğinde temel ilke olduğu ortadadır. Bu bir ahlaksal kuram olarak ele alınamayacağına göre, bu yaklaşım kanıta dayalı tıp kavramının aksi kabul edilmemelidir.

## SONUÇ

Kanıta dayalı tıp kavramı kesin kuramsal bir felsefe sistematüğinde ele alınması “hastalık yoktur, hasta vardır” yaklaşımına ters düşecektir. Kesin kanıta dayalı sistematüğü etiksel olarak yapılması gerekenleri sıralayan bir ilke, basamak olarak alınmasını gerekli kılar. Öncelikle yararlı olduğu kesinlik kazanmış olanların uygulanmasının gerektiğine vurgu yaptığı dikkate alınmalıdır.

Hekimlik mesleği belirli kesin kuramsal boyutta ele alınamayacak kadar karmaşıktır. Hekimlikte hukuksal boyuta çıkabilmek için, hastadan bilgi verdikten sonra onun talebini, rızasını almak gerektiği unutulmamalıdır. Empati yaparak birçok yaklaşımın, ben hasta olsam neler isterdim şeklinde duygusal boyutta ele alındığı ortadadır.

## Genel Değerlendirme

1924 Anayasasında hakların tanımlanmasında “*Tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırır. Bu sınırı ancak kanun çizer*” ifadesi vardır. Burada da Etik ilkelerin doğru boyutunun ilkeleştirilmesi gündeme gelmektedir.

İlke kalıba benzer, uygulamada ise bireye göre uyarlanmalıdır.

Her konuda etik ilkeler oluşturulabilir, ancak bunu o konuda uzman olan kişilerce akdetmeli, zarardan kaçınma ötesinde, insanlık ve sevi üretici olmalıdır.

Başlıca ilkeler genel Etik İlkeler çerçevelerinde olmalıdır. Bunlar: DEONTOLOJİK TEMEL İLKELERE UYUM ZORUNLUDUR: **a) güven, b) sadakat ve c) sır saklama.** UYGULAMALARDAKİ TEMEL İLKELER: **a) Yararlılık, b) zarar vermeme, c) özerkliğe saygı ve d) adalet.**

Yalan söyleyen bir insan, bir politikacı, bundan kısa zamanda menfaat temin edebilir, karşı cephe oluşturabilir, toplum dedikoduları dinler, ilgisini çekebilir, ama ona kapılmazlar. Elde ettiklerinin kaybı ötesinde, yalan ile doruyu karıştırdığı ve yalanı doğru algılaması yanında, yalan üzerine bina inşa etmeye çalışır. Evet depremde gördüğümüz gibi muhteşem yapı görünümündedir, ama bir deprem ile yıkılır gider, toz olut, harabe olur. Bunun gibi etik dışı yaklaşımlar, ilk planda ilgi çeker gibi olur, ancak sonra ortada insanlığı ve saygının yitirildiği bir harabe görülür. Sadece zaman ve süreç gereklidir. Tarihte hırsızın veya piyangodan zengin olan olmadığı gibi, NBA oyuncularının emekli olduktan sonra 5-6 yıl sonra, iflas içinde, müflis olanların oranı %60 üstündedir. Önemli olan para kazanma değil, değer yaratmak olmalıdır. Para biter, tükenir ama değer kıymeti arttıkça artar. Etik ilke üzerinde olmak da buna benzediğini söyleyebiliriz.

Gönlünde sevgi yerine hırs olan kişi, etik ilkeler kendi lehine, başkasına karşı bir silah olarak kullanacak, sanki onlar sorun yaratıyor gibi davranacaktır, onlar ise karşılık vermekte, kötülüğe karşı çıkmaktadırlar. Bu açıdan içinde sevgi olmayandan uzak durma en iyisidir.

## Kaynaklar

- 1) M.A.Akşit. COPE, Kanıta Dayalı Tıp ve Etik Değerlendirmeler, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurul Raporu, 2007

- 2) Türk Ceza Kanunu, www.mevzuat
- 3) Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, <https://www.ataturkungencligehitabesi.com/>
- 4) Ethics, en. Wikipedia
- 5) M. Arif AKŞİT, YENİDOĞAN HAKLARI ve ONAM, Tebliğ, UNEKO 2013.
- 6) Cenevre Antlaşması, Wikipedia
- 7) Nurmberg Antlaşması, Wikipedia
- 8) Y. N. ÖZTÜRK, Kur'an'ı Kerim Meali. www.yeniboyut.com/meal.asp
- 9) Encyclopaedia Britannica
- 10) Hafize ÖZTÜRK: Etik alanında temel yaklaşımlar. Etik Bunun Neresinde Ank. Tabip Odası Yay No:1 Funda matbaacılık, Ank. 1997 S. 15–25
- 11) Ahmet CEVİZCİ, Etiğe Giriş. Paradigma yay. İst. 2002. s.15, s.191, s.248-249, s.5.
- 12) Harun TEPE: Bir felsefe Dalı olarak Etik. Doğu-Batı Ağustos-Eylül-Ekim 1998 S.9–24
- 13) Şafak URAL: Epistemolojik Açıdan Değer ve Ahlak. Doğu/Batı Ağustos, Eylül, Ekim S.41–49



M. A. Akşit Koleksiyonundan